

אהבת ישראל

**“ואהבת לרעך כמוך” • החסידות העליונה • בין אדם לחברו •
הבוחר בעמו ישראל באהבה • פנימיות ישראל • מהי סגולת
ישראל? • כלל ישראל • במהות הלאומיות כיצד? • בקשר של
הפרט אל הכלל - כיצד? • קודשא בריך הוא וישראל • זוהי כל
התורה כולה • בעקבתא דמשיחא • “את אחי אנכי מבקש”**

“ואהבת לרעך כמוך”

מצות עשה “ואהבת לרעך כמוך” (ויקרא יט, יח) ונתבארה בספר המצוות לרמב”ם: “שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כאשר נאהב את עצמנו, ותהיה אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו, בממונו, בגופו ובכל מה שיהיה ברשותו. מה שירצה הוא, ארצה אני בשבילו, וכל מה שארצה לעצמי, ארצה לו” (מצוה רז). וכך נפסק להלכה: “מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר ‘ואהבת לרעך כמוך’. לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו” (הלכות דעות ו, ג).

לכאורה, לפנינו מצוה חברתית, אחת מני רבות, הבאה להסדיר יחסי חברה נאותים בקהל ישראל. אך חז”ל נתנו למצוה זו ערך מיוחד, שהרי דרשו “ואהבת לרעך כמוך” - אמר ר’ עקיבא: זה כלל גדול בתורה” (ירושלמי, נדרים ט, ט). לכשנדייק בדבריהם נמצא, ששונה מצוה זו משאר המצוות, אין היא מצוה פרטית אחת מתרי”ג מצוות, אלא מצוה כללית. יתרה מזו, כלליותה

אינה רק בכך שהיא כוללת בתוכה מצוות רבות, אף לא בכך שהיא אבן פינה לכל מצוות שבין אדם לחברו, אלא נתנו לה ערך מיוחד של כלל גדול. ונראה, שערכה המיוחד הוא בזה שהיא מצוה יסודית ושורשית לתורה כולה, אף לחלק המצוות שבין אדם למקום, שכן כך אמר הלל לאותו נכרי שביקש ללמדו כל התורה על רגל אחת: "דעלך סני - לחברך לא תעביד, זוהי כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא, זיל גמור" (שבת לא ע"א).

להבנת הקשר החברתי שבמצוה לאחיזתה של "כל התורה כולה" במצוה זו, יש צורך לברר עניינה האמיתי של אהבת ישראל. בירור זה ייפרד והיה לשני ראשים: האחד, חובת האהבה "לכל אחד ואחד מישראל", כלשון ה"יד החזקה", והשני הסיבה הפנימית לחיוב זה. כן נדון בחובת האהבה משתי נקודות ראות: מיחסם של מנהיגי ישראל אל צאן מרעיתם, ומיחסו החברתי של אדם לחברו.

החסידות העליונה

מתוך עיון בתלמוד ובמדרש, בפוסקים ובעלי קבלה, ראשונים ואחרונים, דולים אנו הדרכות המכוונות לאמיתה של תורה, המורות לאדם את היחס הראוי לכל איש אשר בשם ישראל יכונה, ואת היחס ההולם את אלו אשר סטו מדרך ישראל סבא. מוצאים אנו בין גדולי האומה אישים, שזכו לדרגה נישאה בגלל יחסם הטוב אל הרשעים שבישראל והשתדלותם ללמד זכות על כל אחד מישראל. וכנגדם נמסר לנו על גדולי ישראל שיצאו נזופים מלפני המקום שניסו לקטרג על ישראל ואף על כך שלא לימדו זכות עליהם. הרמב"ם ב"אגרת השמד" מביא כמה דוגמאות לכך:

ישראל בימי משה, קודם צאתם ממצרים, הפסידו דרכם והפרו ברית מילה. ולא היה בהם מהול אלא שבט לוי בלבד... ואמרו, עליהם השלום, שהם קלקלו בעריות... ועם היותם בזה הענין הרע, בשביל שאמר משה רבינו ע"ה, והן לא יאמינו לי, האשימו ה' על זה ואמר לו: משה, הם מאמינים בני מאמינים... אבל אתה אין סופך להאמין, דכתיב 'יען לא האמנתם בי להקדישני' (במדבר כ, יב), ונענש לאלתר כמו שביארו ע"ה, 'החושד בכשרים לוקה בגופו, מנא לן? ממשה' (שבת צז ע"א). וכמו כן ישראל בימי אליהו

היו כולם עובדי ע"ז ברצון בעוונותיהם, לבד שבעת אלפים... ועם כל זה, כשעמד ללמד חובה על ישראל בחורב... השיבו הקב"ה: עד שאתה מלמד חובה על ישראל, לא היה לך ללמד על אומה"ע... ותלמד חובה על ישראל?... 'לך שוב לדרכך מדברה דמשק' (מלכים א יט, טו). כל זה מובן לחכמים במדרש חזית.

וכמו כן ישראל בזמן ישעיהו הרבו עוונות... והיו בהם עובדי ע"ז... והיו בהם כמו כן שופכי דמים... וכ"כ מחללי שם שמים... ובזו מצוות ה'... ועם כל זה בשביל שאמר 'בתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב' (ישעיהו, ה), מיד - 'ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה... ויגע על פי ויאמר: הנה נגע זה על שפתיך וחטאתך תכופר' (שם, טז-יז), ולא כופרה עד שהרגו מנשה כאשר אמרו ע"ה.

וכאשר עמד המלאך ולימד חובה על יהושע בן יהוצדק בשביל בניו שהיו נושאים נשים שאינן ראויות לכהונה. הרחיקו האל, כמו שאמר 'יגער ה' בך השטן' (זכריה ג, ב).

אם כך נענשו עמודי עולם: משה אליהו ומלאכי השרת, כשנשאו בעדת ישראל מעט דברים, כ"ש קל מקלי עולם יתיר לשונו על קהילות ישראל, חכמים ותלמידיהם, כהנים ולויים, לקרוא אותם פושעים ורשעים וגויים ופסולי עדות וכופרים בה' אלוקי ישראל, וכותב הדבר הזה בכתב ידו, ומה יהיה ענשו!.

בדומה לזה, מספרת הגמרא על תגובתו החריפה של הקב"ה לדבריו של הנביא הושע: שכאשר הודיעו הקב"ה שבני ישראל חטאו, אמר לו: העבירים באומה אחרת. אמר הקב"ה "היה לו לומר: בניך הם, בני בחוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל עליהם רחמים. לא די שלא אמר כך, אלא אמר: רבש"ע, כל העולם שלך הוא, העבירים באומה אחרת. אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה? אומר לו לך קח אישה זונה ותוליד לך בנים זנונים, ואח"כ אומר לו, שלחה מעל פניך, אם הוא יכול לשלוח, אף אני אשלח את ישראל... לאחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת, אמר הקב"ה להושע, לא היה לך ללמוד ממשה רבך, שכיון שדברתי עמו פירש מן האישה, אף אתה, בדול עצמך ממנה. אמר לו: רבש"ע יש לי בנים ממנה, ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה. א"ל הקב"ה: ומה אתה שאשתך זונה

ובניך זנונים, ואין אתה יודע אם שלך הם אם של אחרים - כך, ישראל שהם בני, בני בחוני אברהם יצחק ויעקב, אחד מד' קניינים שקניתי בעולמי... ואתה אמרת: העבירם באומה אחרת! כיון שידע שחטא, עמד לבקש רחמים על עצמו, א"ל הקב"ה: עד שאתה מבקש רחמים על עצמך, בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם ג' גזירות בעבורך. עמד ובקש רחמים ובטל הגזירה, והתחיל לברכן, שנאמר (הושע ב, א): 'והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, וגו'' (פסחים פז ע"א).

ומסיימת שם הגמרא "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי: מאי דכתיב 'אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת' (משלי ל, י), וכתיב: 'דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך' (שם שם, יא) משום דאביו יקלל ואת אמו לא יברך, אל תלשן? אלא, אפילו דור שאביו יקלל ואת אמו לא יברך, אל תלשן עבד אל אדוניו, מנלן? מהושע". ופרש"י שם, "שנתפס על שהלשין את ישראל, ואעפ"י שחטאו". וביטוי חריף על כך מצאנו בדברי הגר"א שכתב על הפסוק "ואת עֶשׂו שְׁנֵאתִי" (מלאכי א, ג), "שהקב"ה שונא מי שמקטרג על בניו, אף הקדושים, כמ"ש ובידו רצפה וכו'" (תיקוני זוהר, תיקון עשרים ואחת, ג, ע"ב). [ראה במילואים בסוף הספר אות א]

חז"ל גילו לנו שגדולי הנביאים, משה, אליהו וישעיהו, שנכשלו בחטא זה, שבו ותקנו חטאם. משה "לא זכה לקירון עור פניו עד שלימד זכות על ישראל בחטא העגל" (זוהר חדש, שיר השירים קב, ע"א), ומובא בספר היכלות (פי"ד, א), כי יש למעלה כת אחת הנקראת 'מבטלי גזירה', 'מזכירי אהבה' וכו', כשהם רואים שהקב"ה בכעס על בניו, משתטחים לפני כיסא כבודו ומתחננים ואומרים: התר התר יוצר בראשית וכו', מחול מחול קדוש ישראל וכו', מיד יוצאות קרני הוד מתחת כסא הכבוד ומכריזות ואומרות: "אשריכם מלמדי זכות על בני, שבח לכם משלשי זכות אבות וכו'" (עי' הקדמה לספר הסנגוריה במשנת הרב קוק). ואפשר שזהו קירון עור פניו של משה.

וכן גילו לנו חכמי אמת, "שלא זו אליהו עד שנשבע לפני הקב"ה להורות זכותם של ישראל תמיד, וכל מי שעושה זכות, הוא מקדים ואומר לפני הקב"ה: כך וכך עשה עכשיו פלוני, ואינו זו משם עד שיכתבו זכות דההוא גברא, דכתיב (מלאכי ג, יז) 'ויכתב ספר זכרון לפניו'" (זהר חדש, פרשת נח, דף

(ז). ומובא בספר המנהגים: "איתא במדרש, אליהו יושב בגן עדן תחת עץ החיים וכותב זכויות שומרי שבת", וכן במדרש קהלת: "ואראה את כל העשוקים" (קהלת ד, א), אלו הקטנים הנגנזים בחייהם ואבותיהם בחבורה של רשעים, באותה שעה בא אליהו ז"ל ומלמד סגוריא" (קהלת רבה ד, א; ספר המנהגים, פרק ד).

וכן בישיבתו "א"ל הקב"ה: ישעיהו, אהבת צדק, אהבת לצדק את בני, ותשנא רשע, שנאת מלחייב; על כן משחך אלוקים אלוקיך. מהו מחברייך? א"ל: חייך, כל הנביאים קבלו נבואות, נביא מפי נביא... אבל את - מפי הקב"ה. כל הנביאים נתנבאו נבואות פשוטות, ואת - נחמות כפולות" (ילקוט שמעוני, ישעיהו תמג). זאת תכונה שנתבעה גם משופטי ישראל: "ושפטו את העם משפט צדק" (דברים טז, יח) - אר"י: שיהו מלמדין זכות על ישראל לפני הקב"ה" (ויקרא רבה ג, ב). וזאת היתה הדרכתו של הקב"ה למשה: "כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל - שבח. לגדלך ולפארך - פאר" (ויקרא רבה ב, ה). וכך נהג משה לפני פטירתו בבקשו מאת הקב"ה: "יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר" (במדבר כז, טז) - בקש משה שיעמוד מנהיג לישראל שילמד תמיד זכות על ישראל" (קדושת לוי, פרשת פנחס).

וכן מצינו בגדעון שאמר לו המלאך (שופטים ג, יד) "לך בכוחך זה", ופירשו חז"ל, "לפי שלימד סגוריא על ישראל" (ילקוט שמעוני, שופטים סב). "כי אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שהאדם מגדיל אהבתו לישראל הקב"ה מגדיל עליו... הא למה זה דומה, לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שהוא אוהב את בניו אהבה נאמנה, והוא דבר שהטבע יעיד עליו" (מסילת ישרים, פרק יט).

ומה נמרצים הם דברי המדרש על מעשהו של אהרן: "וירא אהרן" (שמות לב, ה) - מה ראה? אמר אהרן, אם בונים הם אותו (את העגל), הסרחון - נתלה בהם, מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל... משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ולקח את הסיף לחתוך את אביו, א"ל פדגונו: אל תיגע עצמך, תן לי ואני חותך. הציץ עליו המלך, א"ל: יודע אני להיכן היתה כוונתך, מוטב שיתלה הסרחון כך ולא בבני, חייך מן פלטיך דידי לית את זייע, ומותר פתורי את אכיל. עשרים וארבע אנונס את נסיב... א"ל

הקב"ה לאהרן: אהבת צדק, אהבת לצדק את בני, ושנאת מלחייבן ע"כ משחך אלוקים אלוקיך, חייך שמכל שבטו של לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה" (ויקרא רבה י, ג).

חז"ל ראו במעשה העגל ניסיון מצד ישראל "לח תוך את האב" לנתק עצמם מעם הבורא, צור מחצבתם, ואהרן היה מוכן למסור גופו ונפשו כדי שייטלה הסרתו בו! וכן אמר משה אחר חטא העגל "מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב) - "שהיא מסירת נפש אפילו מעוה"ב, כי הספר של הקב"ה הוא עוה"ב" (אגרות ראייה ב, עמ' קפט).

"ואלה הם הרועים האמיתיים של ישראל, שהקב"ה חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי ברכה" (מסילת ישרים, פרק יט).

בין אדם לחברו

אם מגדולי האומה, אדירי כח ויסודי עולם, נתבעה עבודה מאומצת של סנגוריה ולימוד זכות, על אחת כמה וכמה שנדרש מכל אדם מישראל יחס של חברות ואחווה בקשריו עם חברו. אמנם מצינו בגמרא, שאם ראה אדם בחברו דבר חטא, מצוה לשנאותו, אך כבר ביארו האחרונים, "שזה היה קודם העגל אשר היו כולם ממלכת כהנים וגוי קדוש, אז היה שרי לשנויי אם ראה בו עבירה. לא כן אחרי כל המסות אשר נכשלו בעוונות, אם יראה אדם בחברו חטא, אם יפשפש במעשיו ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט זה, לכן אסור לשנוא איש כזה, רק מי שהוא עצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו, אבל קשה למצוא כמותו, וע"ז אמר: ראיתי בני עליה והמה מועטים" (משך חכמה, דברים כב, ד), וזה פשר השינוי שבמקראות, שבפרשת משפטים: לפני חטא העגל כתיב "כי תראה חמור ש נ א ך רבץ" (שמות כג, ד), ואילו בפרשת תצא כתוב "חמור א ח י ך" (דברים כב, ז). אחרי חטא העגל אין מציאות של שונא בישראל, וכולם אחים זה לזה.

וכן כתב בפלא יועץ: "האדם אין לו לשנוא לרעהו על שאינו הולך בדרך טובים, שא"כ, ביותר יש לו לשנוא עצמו, כי מי זה ערב אל לבו לומר

שהעמיק, הרחיב, וכל אשר בכוחו לעשות עשה כדבעי ליה מעבד, באופן כי לא טוב הוא מחברו, ואולי חברו טוב ממנו לפי ערכו והשגתו ויכולתו" (ערך "אהבת רעים"). ומובא בסוף ספר "אהבת חסד" להחפץ חיים זצ"ל: "להשתדל בטובת חברו ולרדוף אחר השלום ולהזהר מלאו דלא תשנא, ואף ברשע גמור יש איסור לדעת מהר"ם מלובלין לשנאותו, כל זמן שלא הוכיחו, ואין בדור הזה מי שידע להוכיח שמא אם היה לו מוכיח היה מקבל...". וכך ציווה ר' יעקב מליסא בעל ה"נתיבות" לבניו: "מה מאוד הזהרו מלדבר על אדם שום רע גם אם עושה מעשה זמרי, כי הלא נפשכם יודעת מאוד, כי גם בכם יש דברים רעים, ואולי שקול יותר הרע שבכם מהרע שבו, ואין ימלא לבכם לדבר רע על חברכם?" (צוואתו לבניו, אות יח).

ונפסקה להלכה ע"י אחד מגדולי דורנו, "שאין מומר להכעיס לד"א בכלל זה, רק ברודף אחר האיסור לדעת הרא"ה, וכן כופר בתורה שבע"פ, דוקא בכופר גם בעיקר עול מצוות. ועוד יש בזה תנאי, שלא יהיה אנוס, וכמש"כ הר"מ פ"ג מהל' ממרים, דבניהם ותלמידיהם (של הכופרים בתורה שבע"פ) חשיבי כאנוסים וכתנינוק שנשבה. ותנינוק שנשבה מביא קרבן כדאמר בריש כלל גדול, ומצווין אנו להחיותו ואף לחלל שבת בשביל הצלתו... ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין, דמצוה לא הו"ב את הרשעים מה"ט. והביא כן מתשובת מהר"ם מלובלין, כי אצלנו הוא קודם תוכחה, שאין אנו יודעים להוכיח, ודיינינן להו כאנוסים, ולכן א"א לנו לדון בזה לפטור מן היבום, וכן לשאר הלכות" (חזון איש, אבן העזר קי"ט, ו). ובמקום אחר כתב: "נראה דאין דין 'מורידים' אלא בזמן שהשגחתו גלויה, כמו בזמן שהיו ניסים מצויים ומשתמשים בבת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל... אבל בזמן ההעלם, שנכרתה האמונה מדלת העם... וכיון שכל עצמינו לתקן, ואין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אבה, ולהעמידם בקרן אורה במדה שידינו מגעת" (חזון איש, יורה דעה ב, טז).

ובספר בעש"ט פרשת קדושים כתוב: "ירגיל עצמו לדון את הרשעים ועוברים לתיאבון לכף זכות, שכל דבר עבירה שרואה ברשעים ידון אותם לכף זכות, כי את עצמו הוא דן. ובכל כוחו יחזירם בתשובה, וירחץ אותם מצואת עוונותם, וידע נאמנה שגם אצלו נמצא שמץ דבר מעבירה זאת,

אלא שעל עצמו הוא מוצא תמיד זכותים, כן ימצא זכות וחסד על כל ישראל, כי הצד השווה שבהם שכולם צדיקים, כולם טהורים, כולם ראויים לכל הברכות".

ואופייני הוא מה שנכתב אודות הבעש"ט: "ושמעתי מספרים בשם הרב מוהר"י מסקוירא, שסיפר בשם פה קדוש מר אביו ז"ל, אשר בימי הבעש"ט דרש פעם אחת איזה דרשן, ובתוך דרשתו דיבר על בני ישראל דברים לא טובים. ובא הרה"ק ר' דוד ז"ל, מתלמידי הבעש"ט זי"ע, ודחף אותו מעל הבמה, ובא הדרשן בקובלנא עליו לפני הבעש"ט. ושאל הבעש"ט את ר' דוד: למה עשית לו כך? ואמר, שדיבר גנות על ישראל. אמר הבעש"ט, כך אומר הקב"ה: 'מוסר ה' בני אל תמאס' (משלי ג, יא) היינו מוסר יש לך רשות לומר לישראל, אך בני אל תמאס, היינו שלא תמאס לי את בני". ובספר "ילקוט משה" הביא מהבעש"ט - "מוסר ה' בני אל תמאס", היינו מהו מוסרו של השי"ת? 'בני אל תמאס', פירושו: אל תמצא פסול בבני, כי כל הפוסל - פסול" (ילקוט משה, ר' משה ליב מסאסוב, סוף הספר).

רבות הנה ההדרכות שמסרו לנו גדולי החסידים: "וצריך לאהוב אפילו הרשעים, רק צריך לשנוא מעשיהם, ואסור להתקרב אצלו, אך צריך לאהוב אותו, ועי"ז יכול להיות שיחזור בתשובה, כמ"ש באהרן "אוהב שלום ורודף שלום וכו' ומקרבן לתורה... ע"י שהיה אוהב אותם קרבן לתורה, שע"ז חזרו בתשובה" (חכם הרזים, ר' פנחס מקוריץ, עמ' נח). וכן כתב ר' צדוק מלובלין "..." ואין לבקש לראות רעת אדם, אפילו רשע" (צדקת הצדיק, אות עא). אמנם מצינו בדוד שקילל את אויביו בפרק ק"ט בתהילים, אך זה נעשה ברוח הקודש, ואין כל חשש לנגיעה עצמית - "ולכן אמר דוד באותו מזמור 'ולבי חלל בקרבי' (תהילים קט, כב), ודרשו חז"ל 'שהרגו ליצה"ר, שאין לחוש לשום נגיעה לתאוות עצמו, כי כבר אין לו יצה"ר" (שם). "וקודם מזמור זה נאמר מזמור שבו מופיע הפסוק 'לי גלעד וכו'" (תהילים קח, ט), שממנו דרשו דורשי רשומות בפרק חלק, שכולם יש להם חלק לעוה"ב (גם אלה שהוזכרו לפני כן שם שאין להם חלק לעוה"ב). וזה כעין שאמרו ממידת השי"ת שמקדים רפואה למכה, וצריך להקדים בלבו הטובת - עין אפילו להם, ואם אח"כ מ"מ מקללם, אז הוא במשפט" (צדקת הצדיק, שם). וזהו שמצינו שהיה קשה להם לחכמים לתקן ברכת המינים,

ואעפ"י שהיו מצירים מאוד לישראל; "ע"כ הכריז רבן גמליאל: כלום יש שידוע לתקן ברכת המינים, והוצרך לתקנה דוקא שמואל הקטן שהיה נקי מכל מדה של שנאה, כמו שהיה מרגלא בפומיה: 'בנפול אויבך אל תשמח' (משלי כד, ח) " (אגרות ראי"ה ב, עמ' קפז).

יצאנו אפוא בעקבי הצאן אל משכנות רועי ישראל. שפתותיהם ברור מיללו, איזוהי הדרך הישרה שיבור לו האדם - זו ישירותם של האבות שנקראו ישרים, וישירותו של הקב"ה שנקרא צדיק וישר. "דשבח ישר נאמר להצדיק דין הקב"ה בחרבן בית שני, שהיה דור עקש ופתלתול. ופירשנו, שהיו צדיקים וחסידיים עמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים, על כן מפני שנאת חינום שבלבם, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה', שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו עי"ז לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה, ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית, וע"ז היה צידוק הדין. שהקב"ה ישר הוא, ואינו סובל צדיקים כאלה אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אע"ג שהוא לשם שמים..." (הקדמת הנצי"ב מוולח'ין להעמק דבר, בראשית).

ולכן עלינו לזכור:

ישועת ישראל תלויה בעיקר ברצון ישרי הלב ללמד זכות על ישראל... אולם בזמן שישרי הלב שוכחים את החובה הזאת, וגם בפנימיותם רואים הם חובה על כולם, ולא עוד אלא שתמיד מדברים הם על הפלגת החוב של ישראל, הרי בזה מגלים הם את אירצונם בישועתם האמיתית, וזה עצמו גורם שהדרך לגלוי הרצון בישועתם של ישראל, תבוא ותתגלה ע"י דרכים עקלקלות, ברפיון התורה והמצוות, וזה סוד החוצפא המתגברת וקרירות הדעת שמתרבה בעקבתא דמשיחא... ידעו נא זאת ישרי הלב, שאם רצונם שדקדוקי הדינים וכל מנהגי ישראל ישארו אצלם בכל החומר והחמימות שהיה מקודם, עליהם להרחיק מפנימיותם כל חוב וכעס על שום אחד מישראל, ויציירו במחשבתם כאילו כל ישראל זכאים הם ועובדים את ה' בקדושה וטהרה, ובזה יתחזק קיום התורה ותשועת ישראל תבוא במהרה (מי מרום, מעייני הישועה,

עמ' רכח).

התברר אפוא חיובה של מצות האהבה לכל אדם מישראל. מעתה נשאלת השאלה: מהי מהותה וסיבתה הפנימית של חובה זו, הרי האהבה אינה עניין הנאמר מן השפה ולחוץ, אהבה היא יחס נפשי, ואם טבועה היא היהדות בחותמה של הקדושה, התורה והמצוות - מה מקום יש לאהבת אדם או ציבור, הרחוק מכל יסודות אלו? ואמנם "קשה, קשה מאד לאהוב איש מישראל שעובר בשאט נפש על חוקי תורתנו הקדושה, שהיא חותם לבבנו, ואשר רק בה מכירים אנחנו את כל מבועי החיים של לאומיותנו. כל זמן שאנו יודעים שפלוני הוא אחינו ובן בריתנו, אוכל את שהוא פיגול לנו, או מחלל שבתות ה' ומועדיו, אשר כל אלה גורמים ע"פ הרגש הדתי, שלא נוכל להיות כראוי לאחים בני עם אחד, להשתתף באכילה ושתיה, בכל דרכי ההתחברות הלאומית, שמוסיפים אהבה ואחוה - המחץ גדול עד מאד, הכאב נוגע עד הנפש ולא יוכל להרפא" (הלאומיות הישראלית, להרא"ה קוק זצ"ל).

בדורנו ניצבת הבעיה במלוא חריפותה, כאשר לעינינו הולכים ומתקמים מהלכים של גאולה, חזיון הנביאים מתגשם, וחפצים אנו שוב להיות "גוי אחד בארץ" (שמואל ב ז, כג). בניין גופנו הלאומי קורם גידים ועצמות, ושוב דבקים אנו בתכונותינו הלאומיות; אך מאידך גיסא, מתרחקים רבים מישראל מאורח החיים המסורתי ואף בזים לקודשי ישראל - "מוזר הוא הדור הזה, שובב הוא, פראי הוא, אבל גם נעלה ונישא... נמצא כי מעבר מזה החוצפה יסגי, אין הבן מתבייש מאביו, נערים פני זקנים ילבינו, ולעומת זה, רגשי החסד, היושר, המשפט והחמלה הולכים ומתגברים" (עקבי הצאן, הרא"ה קוק זצ"ל, מאמר הדור). ומכאן הבעיה, כיצד אפשר לפרנס ולעשות שלום בין רגשי הלב; לא לראות חובה, אדרבא, ללמד זכות ואף לאהוב אהבת נפש כאהבת עצמו, את כל אלה שדרך חייהם שונה בתכלית מצורת החיים שהורתה לנו התורה. מה היא אם כן הסיבה שחייבה אותנו תורה לילך בדרך זו?

הבוחר בעמו ישראל באהבה

"אהבת ישראל היא תולדה מהאמונה באורה האלוקי של כנסת ישראל, שהוא לה סגולה עצמית שלא תזוז ממנה בכל חליפות הזמנים. ביותר צריכה אהבה עליונה זו וסיבתה, האמונה הפנימית בשרש האלוקי שלה, להיות מתעוררת בקרב אנשי לב ורוח, בעת ירידתה של האומה במצב הרוח, בעת אשר רמיסת קודש וזלזול דת יראו בכל תוקף ועוז - להבין שעם כל זה, כח ישראל גדול הוא ועצום לאלוקיו. להסתכל במאור הפנימי, החודר את רוח הכלל, ושמשכנו הוא ג"כ בכל נפש פרטית שבישראל, בגלוי או בסתר, גם בנפש אשר נסוגה מאד, אשר סרה הרבה מדרך ה'" (אורות, לראי"ה קוק זצ"ל, עמ' קמח).

נעיין בסגולה העצמית של ישראל מתוך בירור יסודי ומעמיק במהותה של כנסת ישראל משתי נקודות מבט: א. התבוננות פנימית, בשורשי הדברים, ולא רק בגילויים החיצוני; ב. התבוננות בפרט במסגרת כלל ישראל.

פנימיות ישראל

"איך אפשר להיות מרוצה מכלל ישראל, אם לא ע"י גילוי הטמירין של המגמה הפנימית שבכל התעוררות והתעוררות, שאעפ"י שמצד החוץ מדולדלת היא, אינה מגיעה רקבונה חלילה לבפנים. והגלוי הזה ממה שמלפנים מן הקלעים, מתקן ממילא את הדלדול שמ בחוץ. ואתם הדבקים בה' אלוקים, חיים כולכם היום" (טובים מאורות, הגרי"מ הרל"פ זצ"ל). נעיין במהלך נשגב זה וננסה לגלות מה שבפנים, מפני שהוא מרפא את מה שבחוץ.

לביור אמיתות פנימות של ישראל, יש לעיין במה שגילתה לנו תורה במהות בחירתם של ישראל. "לא מרובכם חשק ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים, כי מאהבת ה' אתכם וכו'" (דברים ז, ז). ופירושו: "אין הכוונה ריבוי בכמות, דמהיכי תיתי נחשוב דבר שכל עין רואה הפכו; אלא משמעות ריבוי, באיכות, שבאומה זו מצויים גדולי הדעת הרבה יותר מבאווה"ע, לפי ערך ההמון. א"כ היתה הדעת נותנת שאין לחוש כ"כ על ישראל שיטעו אחר ע"ז" (הנצי"ב, העמק דבר, דברים ז, ז). "וסד"א

שמצד שיש להם קצת ריבוי זכויות חשק ה' בהם... קמ"ל, כי מאהבת ה' אתכם. אתם רצויים ומעשיכם אינם רצויים". ולא מצד ריבוי זכויות ולא מצד מיעוט עוונות - "לא משני צדדים אלה חשק ה' ויבחר בכם, כי אין דבר קטן כזה מעלה ומוריד, מאחר שבאמת מעשיכם אינם רצויים. כי מאהבת ה' אתכם, כי אתם בעצמותכם רצויים, מצד הגזע שלכם... וזה רמוז במלה 'אתכם' לומר אתם לבדכם רצויים, אבל מעשיכם אינם רצויים, כמ"ש לא בצדקתך ולא ביושר לבבך וכו'" (כלי יקר שם). וכן ביציאת מצרים "הגם שהיו גוי מקרב גוי עירום ועריה, בלא שום התעוררות, אעפ"כ אני הבאתי אתכם אלי, ולא אתם התקרבתם אלי" (אור החיים, שמות יט, ד). אם כן הוא, מהי עצמותה של האומה? מה גנוז בפנימיותה?

מהי סגולת ישראל?

זוהי נקודת היסוד שבהשקפת היהדות, שאין לנו עסק עם דבר אנושי טבעי אלא עם ענין אלוקי.

"יסוד חכמת ישראל האמיתית הוא ההכרה בערך האלוקי של נשמת האומה" (חזון הגאולה לרא"ה קוק זצ"ל, מאמר נחמת ישראל). וכן כתב ריה"ל בספרו "הכוזרי" - אשר עליו העיד הגר"א "שהוא קדוש וטהור, ועיקרי אמונת ישראל ותורה תלויים בו" (תוספות מעשה רב, סימן טו) - "שהאמונה בדבר זה היא אשר נקבעה לנו ונתחייבנו להאמינה ולהודות עליה באהבת עולם אהבתנו, כדי שנשים אל לבבנו שההתחלה ממנו, ולא ממנו אנחנו" (הכוזרי, מאמר שני, אות ג). הערך האלוקי של נשמת ישראל אינו אפוא תוצאה של מעשיהם של ישראל, אף לא מצד בחירתם, אלא מצד היצירה האלקית - "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו" (ישעיהו מג, כא). "לא בחירתה גרמה לה את יתרונה האלוקי, לא מצד מעשיה הפרטיים לא בצדקתה וביושר לבבה באה אל מעלתה" (הקדמה ל"שבת הארץ", לרא"ה קוק זצ"ל). אלא "עיקר היהדות בקריאת שם ישראל, כמ"ש 'זה יאמר לה' אני ובשם ישראל יכונה' (ישעיהו מד, ה), שלא יהיה לו רק מעלה זו שמכונה בשם ישראל - די"א*.

* צדקת הצדיק המלא, לרבי צדוק הכהן מלובלין, אות נד. בהוצאות הרגילות הושמטה פיסקה זו.

וכן ביאר ה"שפת אמת" את טעמם של חכמים לקיים מצוה ערבה בהושענא - רבה יותר מבשאר המינים, "אף כי הוא נגד אותם שאין בהם טעם וריח; כי באמת מזה ניכר דביקות בנ"י להשי"ת. כי מאין בא חביבות בני אדם הללו, רק שבנ"י נקראים בנים למקום (אבות פ"ג, יד), ויש לכל איש ישראל דביקות בה' אלוקים כמ"ש 'ואתם הדבקים' וכו' (דברים ד, ט)... ומנסכים כל השנה ביין, והוא מצוות ומעשים טובים שבנ"י מסגלים לקב"ה, שיש לו נחת רוח מבנ"י ולא מאומה"ע. ובסוכות מים, העניין שגם בלי המעשים רק מצד עצם הבריאה, יש ג"כ דביקות עצום לבנ"י יותר מכל האומות, וזה נתברר בסוכות... ובנ"י שמחים יותר בנקודה זו שנטבע בהם מצד הבריאה, ממה שזוכים ע"י מעשיהם, כי מה יכול לפעול מעשה בשר ודם. וז"ש 'טובים דודיך' (שה"ש א, ב), שבא מהקב"ה מצד 'חלק ה' עמו' (דברים לב, ט), ממה שזוכים ע"י מעשינו" (שפת אמת, דברים - סוכות, תרל"ד). "כי באמת מה הפרש לפני המקום בין הגדול או הפחות שבישראל לפי גודל רוממותו ית' שבחר בישראל" (שם, תרל"ו). זוהי סגולתו של עם ישראל.

רק לאחר שנקבע בנשמתנו הערך והסגולה האלוקיים, יש מקום לכל הארג המעשי המופיע בתורה מפני שהוא מפתח, מגלה ומוציא אל הפועל את מה שכבר נגזר בנשמתנו. ואכן, קודם שהאדם נולד, "מלמדים אותו כל התורה כולה" (נדה ל, ע"ב), כדי לתת כוח לנשמתו קודם שתיכנס לגוף, שתהיה כלולה מכל התורה, וכדי לתקן את כל מדרגות הקדושה כראוי. ברם בצאתה לעולם, "בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו" (שם) - "וכשהאדם מתגבר על יצרו, הוא חוזר וממשיך הכוח של התורה שקיבל בראשונה קודם שנולד" (רמח"ל, קל"ח פתחי חכמה, בהקדמה).

לבד מסגולת ישראל זקוק עמנו גם לתורת ישראל. וכך צריך להבין את היחס האמיתי שבין ישראל ותורה.

שני דברים עיקריים ישנם, שהם יחד בונים את סגולת ישראל וההתקשרות האלוקית עמם. הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל, מירושת אבות, כאמור "לא בצדקתך" (דברים ט, ה), "רק באבותיך חשק ה' לאהבה אתכם ויבחר בזרעם אחריהם" (שם י, טו), "והייתם לי סגולה מכל העמים" (שמות יט, ה).

והסגולה הוא כוח קדוש, פנימי, מונח בטבע הנפש ברצון ה', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שא"ל לו לה ש ת נות כלל, כי הוא אמר ויהי, ויעמידם לעד לעולם.

והב', הוא ענין בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה. אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזה"ז, כי אם לפי אותה המדה שהבחירה מסייעת את גילוייה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה, וקדושת האמונה ות"ת (אגרות הרא"ה ב, איגרת תקנה).

שני היסודות, הסגולה והמעשים הבחיריים, בדיבור אחד נאמרו. אך יש לשים לב ממה הדבר מתחיל ובמה הוא מסתיים. היהדות אינה מתחלת במצוות - היא מסתיימת בהם. מקורה ושורשה של היהדות בנשמתה האלוקית ובדבקותה בו, והיא מגלה את נשמתה המיוחדת במעשים אלוקיים. וזהו האידאל הגדול של היהדות שהיא יודעת לבטא את הרעיון הנשגב של אהבת ה', היושר, הצדק והמוסר גם בחיי המעשה. "יש לה אמנם, להבחירה (למעשים הנובעים מהבחירה), מבוא גדול בכל סגולה טבעית, בהיותה טובה, תוכל לפנקה, לעדנה להוציאה לפועל באופן שלם וחשוב. וכן בהיותה רעה ושפלה תוכל להחשיך את המאור שבסגולה הטבעית ולעכר את זהרו, לטמטם את הלב לבל יחוש את העושר הרוחני בצפון בתוך חיי הנשמה. אבל לא יוכל טמטום הלב והחשכת המאור להמשך לעולם. הסגולה הטבעית בטוחה היא בקיומה ובהתעוררותה לתחיה" (הרא"ה קוק זצ"ל, שבת הארץ, בהקדמה).

"ואף שהיה גורם מעשיהם לטוב או לרע, שיוסיף הדביקות או יגרע, ודבר זה בודאי היה לפי רוב המעשה, כי אז יוסיף או יגרע, אבל מ"מ, עצם הבחירה לא היה בשביל שום מעשה כלל" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא).

וכך הורונו חז"ל: "מאי דכתיב 'מי האיש החכם ויבן את זאת' (ירמיהו ט, יא), דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב 'ויאמר ה', על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה' (שם שם, יב). היינו לא שמעו בקולי, היינו לא הלכו בה. אמר רב יהודה אמר רב: לומר שאין מברכין בתורה

תחילה" (נדרים פא, ע"א). וברכת התורה שבתחילה מה היא אומרת? "אשר בחר בנו מכל העמים", ומתוך בחירה זו "נתן לנו את תורתו". הווי אומר: "קדושת ישראל היא קדושה עצמית ופנימית, ואינה תלויה בשום סיבה וטעם ודוקא מפני זה עצמו נתן להם הקב"ה את התורה" (הגר"מ חרל"פ, מי מרום, ח"ו, עמ' שיד), ולא שמשום שקבלנו התורה בחר בנו.

וכך אנו אומרים בכל יום בתפילת שחרית: "ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים" - ומתוך כך - "נתן לנו תורת אמת".

יחס זה שבין ישראל ותורה מוצא את ביטויו גם במדרשי חז"ל: "למה הקריב נפתלי אחר אשר? לפי שאשר נקרא ע"ש אישורן (חזקם) של ישראל, ונפתלי נקרא ע"ש התורה שקבלו ישראל... ולפי שאישורן של ישראל היה תלוי על התורה, לפיכך הקריב נפתלי אחר אשר, וכשם שמחשבת ישראל עלתה תחילה לפני המקום, ואח"כ תיקן להו תורה, לכך הקדים אשר לנפתלי" (במדבר רבה יד, יא). וכן במדרש בראשית, מונה המדרש דברים שקדמו לעולם, ותורה ביניהם, ומסיים "מתשבתן של ישראל קדמה לכל" (בראשית רבה א, ד).

ביטוי נמרץ לכך מובא כתנא דבי אליהו. אליהו סנגורם של ישראל שיושב כל מוצאי שבת וכותב זכויותיהם של ישראל: "ואמר לי רבי, שני דברים יש בעולם ואני אוהבם אהבה גמורה, ואלו הן: תורה וישראל, אבל אין אני יודע איזה מהם קודם. אמרתי לו: בני, דרכם של בני אדם אומרים, התורה קדמה, שנאמר 'ה' קנני ראשית דרכו' (משלי ח, כב), אך אני אומר, ישראל קדושים קדמו, שנאמר 'קודש ישראל לה' ראשית תבואתה' (ירמיהו ב, ג)... אילמלא הם, ישראל, לא נברא העולם ונחרב העולם" (תנא דבי אליהו, פרק יד).

העמיק והרחיב בנושא זה, ר' צדוק הכהן מלובלין:

ג' אהבות יש: אהבת התורה, והקב"ה, וישראל, וכולם חד, כידוע בזוהר, שהא בלא הא לא סגי... ובנ"י, זרע אברהם אוהבי כבר מלידה ומבטן, קבוע בהם אהבת השי"ת שהוא השרש... ואהבת השי"ת אין ניזזת כלל, ולכן אמרו 'הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו'... ע"י אהבת תורה, המאור שבה מחזירם למוטב, מביא לאהבת השי"ת הנעלה מה שתבוא לידי גילוי... נפשות ישראל הם כוללים כל

התורה כולה, רק שאצלם הוא סתום והתורה היא פירוש ע"ז, וכן מי שהגיע לשלמות, אהבת ישראל קודמת, שהם העיקר ושרש התורה, ואח"כ הוא התורה, לפרש ולהבין המעמקים הגנוזים בכל נפש פרטי מישראל (הרב צדוק הכהן מלובלין, צדקת הצדיק, אות קצו).

וכשם שאין המעשים מקנים לנשמה את ערכה האלוקי, כך אין העבירות מסירות את ישראל מדבקותם הנצחית באלוקים חיים, וגם אם נפגם הצד המעשי ומתרשל במהלכו, אין פגימתו מגעת לשורש הנשמה, ו"נשמה שנתת בי טהורה היא" (סידור, תפילת שחרית), תמיד בטהרה. ועל כך העידה התורה: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" (במדבר כג, כא), "האון שישנו ביעקב אינו בעצם מושרש בלב יעקב, כמשמעות לשון הבטה... שהוא הסתכלות בתוך ופנים הדבר... אלא כמו שאדם רוצה לעשות און ע"י רוח שטות שהוא טבע התאוה" (הנצי"ב, העמק דבר שם). "שאיין החטא עושה בו מום קבוע, אלא לכלוך העובר ע"י רחיצה והדחה... ודקדק לומר, און ביעקב פי' שאינו עושה בו החטא ההוא רושם, וזה אפילו בהמון העם אשר בשם יעקב יכונה" (אור החיים שם). ומכאן פתח להבנת היסוד המבדיל בין האומה הישראלית לשאר כל אומה ולשון.

מה בין ישראל לעמים?

"העבירות בנפש הישראלי אינם קניין עצמי, רק מקרי, ולכן יש להם פדיה, כמ"ש, 'והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו' (תהילים קל, ח) ... ובאומה"ע להיפך, החטאים אצלם קניין הגוף בעצם ואין להם פדיון" (ר' צדוק הכהן מלובלין, צדקת הצדיק, אות עה; ועי' רסיסי לילה, עמ' 33). וכך במהר"ל, "כבר אמרנו לך פעמים הרבה שכל חטא בישראל הוא מצד המקרה, ואין חטא מצד עצם צורתן" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק מט), וכך מסביר הוא הטעם שכפרה מועילה ביחוד לישראל כי "החטא שמקבלים אין זה רק מקרה, ודבר שהוא מקרה בלבד אפשר הסתלקות. לפיכך אין ראוי להעביר ישראל בשביל החטא, כיון שבבעצם הם טהורים ואין החטא להם בעצם, והוא דבר מקרי, ואין דבר שהוא מקרי מבטל עצם ישראל. משא"כ באומה"ע שהפחיתות להם בעצם, כאשר הם מוסיפים פחיתות מן החטא אין

הפחיתות הזו מקרה שקבל העצם... ואין זה רק הוספה על הפחיתות שיש להם בעצם. לפיכך... יש כפרה לישראל על חטאם ודבר זה לישראל בפרט ולא לשום אומה" (מהר"ל, גבורות ה', פרק ח).

וכך מתבאר המשל במדרש שיר השירים, "מעשה בקרתנית אחת שהיתה לה שפחה כושית שירדה היא וחבירתה למלאת מן העין. אמרה לחבירתה: חברתי, למחר אדוני מגרש את אשתו ונוטלני לאשה. אמרה לה: למה? בשביל שראה שידיה מפוחמות. אמרה לה: אי שוטה, ישמע אוזנך מה שפיך מדבר, מה אשתו שהיא חביבה עליו ביותר את אומרת בשביל שראה שידיה מפוחמות הוא מגרש אותה, את, שכולך מפוחמת ושחורה ממעי אמך על אחת כמה וכמה... הה"ד 'אל תראוני שאני שחרחרות' (שה"ש א, ו) (שה"ש ר שם, ג) - "ור"ל, כי ישראל, מעשיהם שעושים בידיהם מצד יצה"ר, לכך הם מפוחמות, אבל עצמם הם טהורים" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא).

כך מואר באור אחר ההבדל שבין ישראל לאומה"ע, הוא אינו מתחיל בשינוי שבין צורת החיים של ישראל לזו של אומה"ע, אף לא מצד זה שישראל חייבים בתרי"ג מצוות ואילו אוה"ע בז' בלבד. כל ההבדלים הללו אינם אלא תוצאה של ההבדל התהומי שבין שורש נשמתם של ישראל לנשמת כל אומה ולשון, והמדמה "שכל ההבדל שבין ישראל לעמים הוא מתבלט ע"י המצוות שבפועל... סקירה של טעות היא זו... אבל תוכן הדבר הוא, שהיסוד הנפשי, שהרעיון הוא בנוי עליו, שעל יסוד אותו הרעיון כל הארג הגדול של החוקה המעשית מתפשט, זה היסוד הוא העצם הנשמתי, שהוא מציין את ישראל בתור חטיבה מיוחדת, חטיבה אחת בעולם, ומההבדלה הזאת נובעות הן כל ההבדלות המעשיות" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קנה). רעיון זה, הוא המונח ביסוד ההלכה במסכת נדרים "קונם שאיני נהנה לערלים, מותר בערלי ישראל ואסור במולי האומות. קונם שאיני נהנה למולים, אסור בערלי ישראל ומותר במולי האומות, שאין הערלה קרויה אלא לשם הגויים" (נדרים לא, ע"ב).

וכתב הר"ן, "דכולהו, אפילו מולים, מקרי ערלים, כדכתיב 'כי כל הגויים ערלים' (ירמיהו ט, כה), אע"ג דאית בהו מולים" (ר"ן, נדרים שם), מפני שמילת הגוף אינה אלא תוצאה וגילוי של חסרון הערלה הפנימית. וכך ביארו

הראשונים עניינה של מצות המילה, "משרשי מצוה זו, לפי שרצה השי"ת לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו, אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם, כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם אינו שווה" (ספר החינוך, מצוה ב), הרי שהמילה אינה מתחלת מהסרת הערלה. היא אמנם מסתיימת בזה, אך תחילתה במהות הפנימית. ולכן "אין הערלה קרויה כי אם לשמם של הגויים, ומוליהם הם ערלים, וערלי ישראל הם מולים, שאמנם חסרה היא המילה הפרטית את השלמת היציאה אל הפועל של הקדושה האידיאלית באותו הפרט, אבל התכונה של הכשר המילה של הדורות כולם, לא תמחק עי"ז, והרי הוא באמת מהול וחתום באות ברית קודש" (הראי"ה קוק זצ"ל, עולת ראי"ה ח"א, עמ' שצח).

כשם שאין העבירות פוגמות בקדושת ישראל היסודית, כך אין בכוחם של מעשי האומות, להקנות להם סגולה אלוקית וקדושת נשמה. דבר זה גילה משה לישראל "וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה" (דברים כו, יח), "אומרם להיות לו לעם סגולה", שהגם שתבוא אומה אחרת ותיטיב מעשיה ותשתדל להדבק בשכינה, לא ישיגו מדרגת ישראל". ומאידך גיסא "שהגם שיהיה זמן שיכעיסו ישראל את הבורא, אעפ"כ לא ימיר אותם באומה אחרת". הוא אשר ביקש משה "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג, טז), "ופירשו חז"ל, שביקש משה שלא תשרה שכינה על אומה מאומה"ע, ופירשנוהו במקומו, שהכונה היא, הגם שתכשיר מעשיה אומה מהאומות וישראל עוברי רצונו, והסכים ה' ודבר לעשות כדבר משה" (אור החיים, דברים כו, יח).

מכל האמור לעיל, מתברר, "שאפילו פושי ישראל אך שעדיין מכונה בשם ישראל, יש להשי"ת תענוג גדול ממנו" (תורת ר' נחמן ושיחותיו, עמ' קג), כי "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, ובלב כל ריקנים שבישראל ובלב כל פושי ישראל, האש בוער ויוקד בפנימי פנימיות" (ראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' יב). "בכל אחד ואחד מישראל, מגדול ועד קטן אור אלוקים חיים ביפעת קודש בוער ומאיר" (שם, עמ' קעא).

ואף שנחלקו ר' מאיר ור' יהודה בדבר במסכת קידושין, אם נקראו ישראל בנים גם כשאינם נוהגים מנהג בנים, ובדרך כלל הלכה כר' יהודה, ולדעתו

אין נקראים בנים אלא אם נוהגים מנהג בנים, כאן נקבעה הלכה כר' מאיר שאמר "בנים אתם לה' אלוקיכם בין כך ובין כך אתם קרויים בנים, דאע"ג דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי" (קידושין לו, ע"א)*. ואף שמחלוקתם בעניני אגדתא, יש לזה השלכה מעשית, שעל ההלכה שאסור ללות ממומר בריבית, ציין הגר"א את דברי ר"מ כמקור, שישראל אע"פ שחטא ישראל הוא.

מעשה מובנת דרשת חז"ל "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר 'ועמך כולם צדיקים'" (סנהדרין, ריש פרק חלק), "כי באמת במעמקי לבם כולם צדיקים וקדושים ואין נכנסים לגן עדן אלא הצדיקים ועמך כולם צדיקים" (ר' צדוק הכהן מלובלין, קונטרס "עמלה של תורה", אות ו), "מפני שהם עמך, עם ה'" (עולת ראיה ב, עמ' קנח), וכן "דורשי רשומות אמרו כולם יש להם חלק לעולם הבא. פירוש 'רשומות' הוא מצד הרשימו (היינו הרושם הפנימי שבלב) שלהם, ומצד הרשימו דרשו שיש להם חלק לעולם הבא" (ר' צדוק הכהן מלובלין, רסיסי לילה, אות מד, עמ' 87).

זהו היסוד לאהבת ישראל, "כי מי שיודע קדושת ישראל מנין הם לקוחים ויודע רוחניות ודקות של ישראל, הוא יודע שישראל הם רחוקים לגמרי מעוון, ואין עוון שייך להם כלל וכלל, לא לפי גודל קדושתם ושרשם, וגודל דקותם ורוחניותם. ולכן צריך להשתדל אחר כל זכות ודבר טוב שאפשר למצוא בישראל, כי ישראל הם בחינת כתר להשי"ת, וצריך להכניס כל מין אבנים טובות, היינו: להכניס בכל אחד מישראל כל מין זכות וטובה שאפשר למצוא" (ליקוטי מוה"ר"ן ב, ז).

ומצד ידיעה זו יש לנו להאמין בגאולת ישראל ותשועתם שאמנם קרבה היא והולכת. "א"א בשום אופן לצייר את קרבת הגאולה, כי אם ע"י ההכרה שראויים המה בית ישראל לגאולה, לא אך ורק מצד שמצוה ללמד עליהם זכות, אלא מפני שבאמת ישראל קדושים הם, ושארית ישראל לא יעשו עוולה" (הגר"מ חר"פ זצ"ל, טובים מאורות). ויאה לו לבעש"ט מה שמספרים עליו, ש"תלמידיו ישבו אחר חצות וסידרו שבחים על ישראל, ומרן (הבעש"ט) בביתו ראה ברוה"ק שזה אינו אלא לעשות נחת

* ועיין אגרות הראיה, אגרת תקנ"ה; ביאור הגר"א, יורה דעה קנט, סק"ג.

רוח ליוצר בראשית, אבל לא מלב, וגרמו למעלה קטרוג ודין תחת תחת החסד ונחת רוח. והלך מרן אצלם בעצמו בחרי אף ואמר להם: אתם משבחים את ישראל כמו אשה שמשבחת לפני בעלה את בניו שיש לו מאשה אחרת שהוא לעשות נחת רוח לבעלה, אבל היא באמת שונאת אותם שנאת מוות. אני ישראל אומר שישראל עם הקודש, הם קודש, טובים טובים טובים, מלאים חסדים ותורה וכל מדות טובות. והאריך הקדוש בשבח ישראל, עד שגרם באמת נחת רוח ותענוג למעלה, והמשיך חסדים טובים והשפעות על כל ישראל" (נתיב מצוותיך, פרשת קדושים, הובא בהערות על הבעש"ט).

"ובסנהדרין מ"ד, ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא, והיינו דאמרי אינשי, אסא דקאי ביני חילפי אסא קרו ליה, שהחטאים רק כהוצי הסובבים לפנימיות הלב הישראלי, שהוא אסא והדס המעלה ריח טוב, כמש"א 'וירח את ריח בגדיו' - ריח בוגדיו, שנכנס עמו ריח גן עדן, ופושעי ישראל יש להם ריח גן עדן... וכן המבין, מרגיש בריח טוב כיצחק שיוכל להריח ריח טוב של גן עדן גם בפושעי ישראל" (ר' צדוק הכהן מלובין, קונטרס "עמלה של תורה", אות ו). וזהו עניינו של משיח, וכך מסרו לנו חכמי אמת "קבלתי מרבתי, שבחינת משיח יהא שביכולתו ללמד זכות על כל ישראל" ("תשואות חן", ספר הסגוריה).

וכשאנו שמים לבנו ליסוד זה "אנו מתעדנים ומתמלאים גודל קודש, שפעת קודש, רוח הקודש ניצוצות של אורו של משיח נכנסים בנשמתנו, ו'הריחו ביראת אלוקים, לא למראה עיניו ישפוט, לא למשמע אוזניו יוכיח, ושפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי ארץ, והכה ארץ בשבט פיו, וברוח שפתיו ימית רשע" (ישעיהו יא, ג-ד). ואין רשע, כי הרשעה תמחה, "ועמך כולם צדיקים" (שם ס, כא). ומי שריח טהרה מקליטת ריח גן עדן של משיח בו, אינו רואה חובה, על שום אחד מישראל, ואהבתו לכל אחד מישראל גדולה היא לאין קץ וחקר - רואה הוא את האור הגדול שבנשמתם, את סגולת פארם ואת זיו התשובה החופף עליהם תמיד, את ברק הקודש ואת אור השכינה שאינה זזה מהם בכל עת ובכל זמן, בכל דרגה ובכל מקום, 'וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאתם' (ויקרא טז, טז), ובין כך ובין כך קרויים בנים, אשריך ישראל" (הרא"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קנ).

כלל ישראל

בחירתם של ישראל ועניינם האלוקי אינה מתחלת מן היחיד, כי "אין השי"ת מייחד שמו על הפרטי, כי הפרטי בלא הצירוף הכללי אינו תכליתי כלל" (משך חכמה, ויקרא יח, ד). בחירת ישראל היא בחירת האומה, בתור עם, כציבור מאוחד. טעות היא לחשוב "כאילו מהותנו המיוחדת שייכת היא לאישנו היחידים ולא לצבוריותנו השלימה, תחת אשר באמת כל עיקרה של התיחדותינו הישראלית היא בהבדלה שבין ישראל לעמים, אשר מלך העולם בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, הבדיל אותנו מן העמים להיות לו לעם. יצר לו עם זה לסיפור תהילתו ושם לו עם עולם" (הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, לנתיבות ישראל, עמ' 73). "ומה שאנו דורשים בשבחה של כנס"י בכלל היא על דבר הסגולה האלוקית הנמצאת בנשמת האומה בכללה, ומצדם של יחידי הסגולה, אין אנו מוצאים הבדל בין עם ולשון" (אגרות ראי"ה א, עמ' עא).

העמיק-הרחיב בנושא זה, גדול העולם, המהר"ל, "שכל דבריו ברוה"ק" (ר' ישראל מקוז'ניץ), בספרו המיועד להסברת מהותם של ישראל. המהר"ל מפרש שם את ההבדל בין בחירת נח ואדם לבחירת אברהם, שאצל נח ואדם היתה אפשרות של ביטול הבחירה, מה שאין כן אצל אברהם. ועל כן שבחה תורה את נח לפני בחירתו, כשאמרה "נח מצא חן בעיני ה'" (בראשית ו, ח) ובהמשך שם "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלקים התהלך נח" (שם ו, ט). ואילו בחירתו של אברהם לא קדם לה סיפור שבחו (וכבר תמה ע"כ הרמב"ן שם), "כי אצל נח לא היה רק בחירה פרטית, והבחירה הפרטית היא לפי מה שהיא והכל לפי מעשה צדקות שלו, אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק באומה הישראלית שהם זרעו... ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל ולא בחטא".

ולכן לא נזכרה צדקתו של אברהם, כדי שלא תאמר בטל דבר בטלה אהבה. "ודברים אלו בארו חכמים בדבריהם הנאמנים במדרש, 'כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאום ה'" (ירמיהו ל, כא), אמר רבה בר רב הונא, מעלה זו יש בין ישראל לעו"ג, דאילו בישראל כתיב 'והייתי להם לאלוקים, והמה יהיו לי לעם' (יחזקאל לז, כז. ור' שמות כט, מה, וירמיהו לא, לג). ואילו בעו"ג כתיב

'כי מי הוא זה וגו' להיות לי לעם ואני אהיה להם לא לוקים'. ביארו בזה דברינו אשר אמרנו לך... כי השי"ת בחר בישראל בעצם ולא בשביל מעשיהם הטובים... וזה בחירה כללית, אבל באומות כתיב קודם להיות לי לעם, שכאשר מעשיהם טובים וצדיקים אז השי"ת מקרב אותם, ואין הקירוב אליהם רק מצד הפרטים, לא בחירה כללית... ולכן אמר בפ' נצבים, 'ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת, כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלקינו, ואת אשר איננו פה עמנו היום' (דברים כט, יג-יד), ומעתה איך אפשר שיכרות ברית עם אשר לא נולדו עדין ואינם בעולם? אבל הדבר ברור, לפי שכרת ברית עם אברהם מצד שהוא התחלת האומה בכלל, וכן בישראל הוא אומר שאין כורת ברית עמכם בלבד מצד שהם פרטים, אלא מצד האומה, דהיינו שם ישראל, ודבר זה כולל אותם שהם עתה לפניו וכן אותם שנולדו אח"כ, שכולם שם אומה ישראלית עליהם" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא).

הרי שמושג הלאומיות בישראל, או כפי שנקרא בפ"ל "כנסת ישראל", שונה הוא ממושג הלאומיות שבאומה"ע בשתי יסודות אלו: במהות הלאומיות; ובקשר הפרט אל הכלל.

במהות הלאומיות כיצד?

"בכל האומות, התקשרותם זה לזה הוא נימוסי וענין לאומי הבא מצד התולדה והדירה בארץ אחת והשתוות הדעות, לא כן חלק יעקב" (משך חכמה, ויקרא כג, כא). וחלק יעקב מהו? "תכונת נפשה של כנס", היא נבדלת בעיקרה מתכונת הנפש של כל עם ולשון. בכל עם ולשון, הנקודה הפנימית של חפץ החיים הקיבוציים מיוסדת היא על התוכן הכללי לכל צורותיו, ביסוד הדאגה הפנימית השרויה בקרב האדם לבצר את מעמד חייו הגשמיים", ורוח הסדר והיופי, והאסתטיקה, "כשהם באים באיזה קיבוץ ע"פ סגנון מיוחד, עושה השווי הזה את התוכן הלאומי, אמנם בישראל מונחת התכונה האלו קיט במעמקי טבע נשמת האומה" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' טו).

ולכן מצד אחד "כל קניניה של האומה, שהם חביבים עליה מצד רוחה

הלאומי, כולם רוח אלוקים שורה בהם" (שם שם, סעיף קודם). ומצד שני, כל היסודות הרוחניים של האומה מתקיימים רק מתוך הקשר עם כלל ישראל. "הרעיון הלאומי בישראל, הוא הרעיון היותר נאצל והיותר מקיף אצלנו, בלי הכרת הלאומיות שלנו לא היינו זוכים לשום מצוה כללית או פרטית, כי כל יסוד קיום המצוות הוא מצד ההתקשרות עם כלל ישראל, וכל מה שאנו מקיימים, הוא בשם כלל ישראל... וכשם שהכל מודים ומבינים שכל תביעתנו לכל ארץ ישראל, קשורה עם הענין הלאומי שלנו... כן יהיה ניכר ומובן לכל היחס שיש לכל פרט מהמצוות לגדלות לאומיותנו, ויותר ממה שא"א לנו להיות לעם, בהעדר אחת ממצוות ה', יותר מזה אין שום תקומה לשום מצוה מבלעדי היותנו לעם. וכל מה שנזדכך ונתרומם ביותר, נתקרב ביותר לקיים הכל מצד הצורה הלאומית, מרום פסגת אחדותם של ישראל". ובכך "שונה ונבדלת היא לאומיות ישראל, מלאומיות שאר העמים. עם ישראל... חש ומרגיש כי אך החיים האלו קיים, החיים הנצחיים, הם החיים המקוריים שלו, לא יוכל בשום אופן להסתפק במגמות חמרייות וזמניות, הוא נדרש דוקא למגמות רוחניות... ולרומם על ידי זה גם את המגמות החמריות והזמניות שתהיינה המעבר למגמות האלוקיות. אהבת האדם, הארץ, בזמן שהן נובעות ובאות מתוך הכרת הקשר האלוקי שיש לכל אחד ואחד לכלל ישראל ולא", מכשירות את כל המגמות שתחול עליהם קדושת עולמים ממרום פסגת הנצחית האלוקית, וזאת רק זאת, היא הלאומיות הישרה של ישראל" (הגרי"מ חרל"פ, מי מרום, ח"ו, עמ' שכה).

כשם "שכל זלזול בתורה, הרי זה בגידה ומעילה בדגל הלאומי" (שם שם, עמ' שכ) כך מאבדת המצוה את ערכה האמיתי כשהיא מתקיימת רק מצד הפרטיות של האדם המקימה. ודרשו חז"ל את הפסוק "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (דברים לג, ד), "אל תקרי מורשה אלא מאורסה" (פסחים מט, ע"ב); ופירש ב"שפת אמת": "כירוש הוא בטבע בן לאב, ואיש ואשתו הוא ע"י פעולתם, ואיתא, התקן עצמך וכו' שאינה ירושה לך (אבות פ"ב, יב), ופירשנו (לעיל תרל"ב, ד"ה שמחת תורה), אף דכתיב מורשה, רק שצריך האדם לתקן עצמו שיוכל לכנוס בכלל ישראל, ואז מורשה". (שפת אמת, דברים - סוכות, שנת תרל"ה). ובדרשה אחרת כתב "שהתורה בירושה

לכלל ישראל, כי על היחיד איתא שאינה ירושה... ובאמת אחר ר"ה ויוה"כ שנטהרו כל הלבבות, יכולים כל אחד להכניס עצמו בכלל ישראל ולכן יש את "כ שמחת תורה" (שם, שנת תרל"ו).

וכן כתב ר' נחמן מברסלב:

סגולה להתמדה, שיזכה להיות מתמיד בלימוד, הוא להזהר לבלי לדבר על שום איש ישראלי, כמו שהכלה היא יפה, אזי האהבה בשלימות, אבל כשיש לכלה איזה חסרון ומום בודאי אין האהבה שלימה, כמו כן התורה נקראת כלה... וכל אחד מישראל יש לו אות בתורה, כי ס' ריבוא אותיות בתורה, כנגד ס' ריבוא נשמות ישראל, וכשיש חסרון באחד מישראל, נמצא שיש חסרון בתורה, ששם שרש נשמת ישראל, כנ"ל, וע"כ בודאי א"א לאהוב את התורה בשלימות, אבל כשיזהר מלדבר על שום ישראלי, ולבלי למצוא שום חסרון בשום ישראלי, נמצא שאין בתורה שום חסרון ומום אזי בודאי יאהב את התורה מאד ואזי יתמיד בלימוד התורה מגודל האהבה (שיחות ר' נחמן מברסלב, אות צא).

ולכן "כל ההתקוממיות על התורה והמצוות, הן ההתקוממיות הפרטיות של כל אחד ואחד, הסתת היצר וההמשכה אחר החומר וכיוצא; והן ההתקוממיות הכלליות, הדעות הכוזבות ורוח החפשיות, כולן באות לרגלי אי ההבנה במושג הלאומי הכללי. אבות התלמוד וגדולי המקובלים ידעו זאת מראש, וע"כ הרעישו את העולם להיות מוכשרים לתלמוד תורה לשמה שהיסוד והעיקר של ענין לימוד תורה לשמה הוא לכלול עצמו בקדושת נצחיותן של כלל ישראל, להיות ספוג בכלל ישראל ולמצות את לשד השמן הגנוז והכנוס בו, להאירו ולרוממו" (הגרי"מ חרל"פ, מי מרום, עמ' שלג).

"כאשר אדם מחשב חשבון גדול והוא רוצה להיווכח אם לא נפלה בו טעות, הריהו מעביר את החשבון תחת ביקורת ובחינה ונוכח לראות אם הוא נכון אם לאו. כשרוצה אדם לבקר ולבחון אם לימוד התורה שלו הוא אמיתי ולשם שמים, יתבונן ויראה כמה אהבת ישראל יש בו. הצו "ואהבת לרעך כמוך" הוא אבן הבוחן של תורתו, אם יש בה ממש וערך - זה כלל גדול בתורה" (מעיינה של תורה, פ' קדושים, בשם "דבש השדה").

וכן בענין ה ת פ י ל ה , שההכרה השטחית נותנת לה ערך של בקשת צורכי היחיד, כבר קבעו הראשונים שהמתפלל להצלחתו בלבד "הוא חוטא על הכל וחוטא לנפשו יותר, כי היחיד בכלל הציבור כאבר האחד בכלל הגוף" (כחרי, מאמר ג, יט). ובמסכת ברכות שנינו, "חסידים ראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו ליבם למקום" (ברכות, פרק ה, משנה א). וביאר הגר"א, "שאסור לכוין בתפילה לצורך עצמו אך להתפלל שיהיה כל ישראל בתכלית השלימות ויהיה נשלם כנס"י למעלה, אבל לא לצורך עצמו, אלא יתפלל לצורך עצמו באלוקי נצור" (שנות אליהו שם). וכן כתב ר' נחמן מברסלב "צריך כל אחד קודם התפילה לקבל על עצמו מצות עשה, ו א ה ב ת ל ר ע ך כ מ ו ך , כדי שעי"ז שיש אהבה ושלום, עי"ז יוכל לדבר בתפילה" (ליקוטי מוהר"ן, מהדורה קמא, סימן רלט). וכתוב בתיקוני זוהר "דכל הבקשות דצלותא, הכל על כל ל ישראל דהוא בשכינתיה שהיא כל ל ישראל" (תיקון כא)*. יוצא אפוא, שהל אומיות הישראלית מיסודתה היא על מקור רוח אלקים, הן הענינים הלאומיים והן הקנינים הרוחניים של האומה מקור אחד להם, המונח ביסוד החיים הציבוריים בישראל, בניגוד לכל אומה ולשון. "הנטיה הלאומית המעשית של כנסת ישראל היא לבושה החיצון של הנטיה הרוחנית שלה, והאחרונה היא אורה ונשמתה של הראשונה. שתיהן יחד ממקור אלהים חיים הנן יוצאות, וממעין האמת והאמונה האלהית נובעות" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קנח), ולכן "טעות גדולה היא ביד אותם שאינם מרגישים את האחדות הסגולית שבישראל וחפצים הם בדמיונם להשוות את הענין האלקי הזה, המיוחד באופן הישראלי, לענין כל תוכן עם ולשון אשר בכל משפחות האדמה, ומזה בא הרצון לפלג את הענין הלאומי ואת הענין הדתי לשתי פלוגות" (שם שם, עמ' מה). ומה "שאומרים רבים ממחזיקי שאינם נזקקים לרוח אלוקים, אם היו יכולים באמת לבסס רוח לאומי כזה בישראל, היו יכולים להציג את האומה על מעמד הטומאה והכליון, אבל מה שהם רוצים אינם יודעים בעצמם, כ"כ מחובר הוא רוח ישראל

* וכ"כ בספר כוונות האר"י (דרושי ברכת השחר): "קודם כל תפילה יקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, ויכוון לאהוב כל אחד מישראל כנפשו. ועי"ז תקובל תפילתו בתוך כל ישראל, ויאמר: הריני מקבל עלי מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך".

ברוח אלוקים, עד אשר אפילו מי שאומר שאיננו נזקק כלל לרוח ה', כיון שהוא אומר שהוא חפץ ברוח ישראל, הרי הרוח האלוקי שורה בתוכיות נקודת שאיפתו גם בעל כורחו" (שם שם, עמ' 80). ומכאן מגיעים אנו להבנת הקשר בין הפרט והציבור בישראל.

בקשר של הפרט אל הכלל – כיצד?

"היחס של כנסת ישראל ליחידה, הוא משונה מכל היחשים של כל קיבוץ לאומי ליחידיו. כל הקיבוצים נותנים הם ליחידים רק את הצד החצוני של המהות, אבל עצם המהות זה שואב כל אדם מנשמת הכל, מנשמת אלוקים שלא באמצעות הקיבוץ, מפני שאין להקיבוץ חטיבה אלוקית, שמגמה אלוקית עצמית שרויה בתוכו. לא כן בישראל, הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים. אם יעלה על הדעת להנתק מן האומה צריך הוא לנתק את נשמתו ממקור חיותה, וגדולה היא משום כך ההזדקקות שכל יחיד מישראל נזקק להכלל, והוא מוסר תמיד את נפשו מבלי להיות נקרע מן האומה, מפני שהנשמה ותיקונה העצמי דורשים כן ממנו". את עיקר החיות הישראלית מקבל היחיד מדבקתו וקישורו לכלל ישראל, וככל שיתרחק מהציבור הרי הוא מתרחק ממקור חייו, ולכן "אדם מישראל שהוא רוצה לזכות לאור חיים באמת, צריך הוא שיסכים להיות שותל עצמו בכנסת ישראל בכל לבו, בכל חושיו וכוחותיו, הגשמיים והרוחניים". ופירושו של דבר, להיבלע כולו ברוח ישראל, "לחשוב ישראליות ולהרגיש ישראליות לחיות חיים ישראליים ולראות בשמחת ישראל" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קמד).

וככל שידבק יותר בכנסת ישראל, בטוח הוא יותר שלא יחטא "וצריך האדם לידע ולהאמין, כי אין כל מעשיו יכולים להכריע נגד בחירת השי"ת ולזאת יכול כל אדם להבטל לכלל ישראל, ע"י שיודע שעיקר כח ישראל, שבחר השי"ת בנו. ואף כי בודאי מה שהאדם מכניע ועובד ביגיעה, זהו עיקר רצונו יתברך, אבל לא לחשוב שע"ז יוכל להתקרב להשי"ת, וכל העבודות בטלים נגד הבחירה שבחר השי"ת בנו, ואיך יתגאה, אף על הפחות שבישראל" (שפת אמת, פרשת במדבר, שנת תרל"א).

וכשם שאת עיקר חיוניותו שואב היחיד מהתקשרות אל הכלל, כך, מאידך גיסא "כל החטאים באים רק לרגלי שכחת הכלל, ואינם מרגישים רק את הפרטים, לכן צריכה התשובה להיות בעיקר ע"י שכחת הפרטים ולהרגיש רק את הכלל" (הגר"מ חר"פ, מי מרום, ח"ו, עמ' שכט). "כי הכלל ישראל לעולם עומדים לפני הקב"ה, והעבודה רק לכל פרט לבטל עצמו אל הכלל... מאחר שכתבה התורה, אתם נצבים היום (דברים כט, ט), ושפת אמת תיכון לעד. כי אם היה הפסק לדבר, לא נאמר זה בתורה. ומצד זה יכולים כל הרשעים לחזור בתשובה, כי החטא רק במקרה, שנפרש מכללות ישראל ולכן יכול לחזור לשרשו" (שפת אמת, פרשת ניצבים, שנת תרל"ה).

אור חדש מאיר מעתה על מה שדרשו חז"ל "הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן" (פסחים נ, ע"א). ולמד מכאן הרמב"ם "איש אשר יזכה האל לעלות במעלה עליונה כזאת, כלומר, שנהרג על קידוש השם, אפילו היו עוונותיו כמו ירבעם בן נבט וחביריו, הוא מעוה"ב, ואפילו לא היה תלמיד חכם. וכך אמר: מקום שהרוגי מלכות עומדים, אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן" (איגרת השמד). וכל כך למה? מפני שמסירות נפש זו היא הבטוי הנשגב ביותר להתבטלות בפני כלל ישראל.

וכשם שההשתייכות לכלל ישראל היא ערובה להתקשרותו של היחיד לסגולת ישראל ויש לו חלק בכל מה שגנוז באוצר נשמת הכלל ומובטח לו שהוא בן העוה"ב, כך מאידך גיסא "הפורש מדרכי ציבור, אעפ"י שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללן, ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהם, אין לו חלק לעוה"ב" (רמב"ם, הלכות תשובה ג, יא). כי מה שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, זה מצד "שכל האומה כולה, בחטיבה אחת, נשמה אחת היא, מראשית ועד אחרית. מרום הגובה של הנשמה היותר עליונה שבדור ראשון ועד עומק התחתית של הנשמה היותר תחתונה שבדור אחרון" (הרא"ה קוק זצ"ל, עולת ראייה, ח"ב, עמ' קנז). ומי שפורש מדרכי ציבור, מנתק עצמו מנשמה אחדותית זו, וע"כ אינו שייך לגורלה של נשמה זו; ולעומתו מי ששייך ודבק בכלל ישראל יש לו חלק לעוה"ב, אף אם נפגמו מעשיו.

וכך מובא בפירושו הרקאנטי: "וחנותי את אשר אחון" (שמות לג, יט) - באותה שעה הראה לו הקב"ה כל אוצרות מתן שכרן של צדיקים, כל אחד לפי מעשיו. והוא שואל: האוצר הזה של מי? והוא אומר: של בעלי תורה. האוצר הזה של מי הוא? אומר לו: מי שיש לו מעשים טובים אני נותן לו שכרו, ומי שאין לו, אני עושה ונותן לו חנם, שנאמר 'וחנותי את אשר אחון'. וכתב החכם ר' עזרא ז"ל: תמצא במקומות רבים 'אין לו לחלק לעוה"ב', ר"ל אין לו בית בפני עצמו אוצר שהוא ברשותו והוא מושל עליו. וזהו 'עושין לו מדור לפי כבודו'. ומי שאין לו זכות - הוא עומד במקום שעומדים רבים" (פירושו הרקאנטי, פרשת תצוה, ד"ה ויאמר אני אעביר כל טובי).

ומכאן הערך המיוחד שמקבל כל יחיד מישראל כשהוא דבוק בשורשו, בכנסת ישראל. ומצינו שפרשת קדושים נאמרה בהקהל "דעיקר הקדושה ע"י שמכניס אדם עצמו בכלל ישראל, כי הקדושה שורה בכלל ישראל, שהיא כנסת ישראל, הכנסיה והתאספות כל החיות להשי"ת, וע"י הביטול להכלל יכולים להתקדש" (שפת אמת, פרשת קדושים, שנת תרל"א). "וכמו שאמרו 'וירח את ריח בגדיו', ריח בוגדיו, 'כריח שדה אשר ברכו ה'", דבחלק תפוחין כל עלה, כל עשב, מעלה ריח - כן בצירוף הכללי, גם הפושעים מושגחים ומעלים ריח. ומצאנו לחז"ל בכריתות כל תענית שאין בה מפושעי ישראל, אינה תענית, שהרי החלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת (כריתות ו, ע"ב); הרי שהדבר הפחות בעצמיותו, בכ"ז כשהוא מתערב באגודה כללית, הוא מתבשם ומועיל להוציא ריח נוח מן הסממנים האחרים" (משך חכמה, פרשת דברים, הפטרה). "וכן כשיטים בא ע"י הזנות מגיפה, וריח הקטורת עצר, שנתקן ע"י אותו ריח הבא מעוברי עבירה שיש בו גם חלבנה, והוא רומז לפושעי ישראל, שמצד מעשיהם ריחם רע, אבל כשהם באגודה אחת, אז הם מעלים ריח טוב, כי בהיותם בשרשם ביעקב, שהוא כולל כל הנשמות בישראל... בהיותם יחד, יתעורר נקודה טובה שבמעמקי הלב של רשעים, להתחבר לקדושה דמצא מין את מינו... ולכן ביו"ט בעליה לרגל אין נחשבים לע"ה" (ר' צדוק הכהן מלובלין, קונטרס עמלה של תורה, אות ו), משום "שחברים כל ישראל" (חגיגה כו ע"א). ודרשו חז"ל "חבור עצבים אפרים, הנח לו" (הושע ד, ט) רבי אומר גדול השלום שאפילו עובדי ע"ז ושלום ביניהם כביכול אינו יכול לשלוט בהם - הא

למדת שגדול השלום ושנואה המחלוקת" (ילקוט שמעוני, הושע, רמז תקס). ולכן "נהגו להרבות בצדקה וחסד בימים אלו של עשי"ת, כדי להשתרש בתוך כלל אחינו בני ישראל, והדבוק בכל ישראל, נטהר מטומאתו, בתוך כלל ישראל עמנו הדבוקים בה' תמיד" (משך חכמה, ויקרא ת, ז).

וזה ששנינו במשנה: "האומר יברוך טובים, ה"ז דרך מינות" (מגילה, פרק ד, משנה ט), ופירש"י (גמ' כה ע"א): "שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום, וחכמים למדו מחלבנה שריחה רע, ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת". ובתוספות שם (ד"ה יברוך) פירשו "שמוציא את הפושעים מן הכלל", "ולומר שיש דעה קבועה שפושעים שאומרים שישראל הם גוי אחד, ושצריכים הם לשמור את הצביון של האומה בתור אומה מיוחדת ואחדותית, אעפ"י שהם טועים עדין בהרבה דברים מפני חשכת הגלות, להחליט שהם יוצאים מכל ישראל, ושאינן האומה כוללת כ"א את הטובים והצדיקים לבדם, הרי היא דרך מינות כפשטא דמתניתין לפרש"י ותוספות, ודיעה פסולה ואסורה לבוא בישראל אליבא דכ"ע" (מכתבו של הרא"ה קוק זצ"ל, בקובץ ישוב משפט).

אורה של סגולת ישראל מתגלה אצל כל יחיד, באותה המדה שהוא משייך ומקשר עצמו לכלל, מוכן לשאת בסבלו, להשתתף בצערו, ולהרגיש בעצמו את שמחת הכלל ואת חויותיו. זו אמת המידה לזהות אם אדם מישראל שייך לאומה. ברם "בדורנו נתרבו נשמות רבות, שאעפ"י שהן שפלות מאד בענין הבחירה, וע"כ הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד, ה' ישמרנו, מ"מ אור הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל, וחושקים בא"י, בכמה דברים טובים ויקרים מהמדות שהם באים מסגולת ישראל" (הרא"ה קוק זצ"ל, אגרות הרא"ה ח"ב, אגרת תקנה), ומתוך כך בטוחים אנו, שאלה "שאחר אלפיים שנות גלות מכריזים בהתלהבות על השתייכותם לאומה הישראלית הקדושה, והעמלים בהגשמת הרעיון הנעלה של החזרת ארץ ישראל לעם ישראל - אלה ישו בו מאליהם למקור התורה" (הרב גלזנר, תורה ומלוכה, עמ' 80). על כן תפקידינו הוא "לגלות את האור והקודש שברוח האומה, את אור אלקים שבתוך כל אלה (הקניינים הלאומיים), עד שהמחזיקים באותן המחשבות שברוח הכללי ובכל קניינו, ימצאו את עצמם ממילא, שהם עומדים שקועים ומושרשים וחיים בחיי אלוקים מוזהרים בקדושה ובגבורה של מעלה" (הרא"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' 33).

.(דו)

בסוף הימים תדפוק תביעה זו בלב בני הנעורים, העומדים הכן לגלוי אורו של משיח, שלא להתרצות בשום מושג, כי אם במושג הלאומיות, ואעפ"י שמגמה זו רקובה מבחוק, והיא מתבטאת בצורה חילונית בכל זאת קדושה ושלמה היא מבפנים, ויראי ה', תמימי הדעת והאמונה, צריכים לגלות עומק פנימיותה של מגמה זו... זאת אומרת, להשיג את המושג הלאומי שלנו גם בכל פרט ופרט מתורה ומצוות; שאילמלא החיות הכללית הנמשכת לפרט ההוא מצד כלליותם של ישראל, לא היתה לו שום מציאות בעולם, ועם קיום הפרט ההוא מתגלה צורתנו הלאומית, לא פחות ממה שמתגלה ע"י קיבוץ הגלויות לארצנו הקדושה. ובמסתרים אנו חוזים איך שכל פרט ופרט מתורה ומצוות, בשעה שמקיימים אותם כראוי, שולח קווי אורה לכללות ישראל, קושר אותן בעבותות אהבה, להיות חרוזים ושלובים זה בזה ע"י החוט החורז של המצווה ההיא, וחותם בחותמו את כל אחד מישראל שיהיה שם ישראל נקרא עליו בצביון הלאומי, הטהור והנשגב, ישראל אשר בך אתפאר, לגלות את צדקת כל אחד ואחד מישראל בבחינת "ועמך כולם צדיקים... נצר מטעי מעשי ידי להתפאר" (ישעיהו ס, כא). ומה שהוא עתה במסתרים צריך לצאת בסוף הימים, בגלוי לעין כל, וזה סוד תחיית הקודש שמתגלה ע"י ישראל, 'קודש ישראל לה' ראשית תבואתו' (ירמיהו ב, ג). (הגרי"מ חרל"פ, מי מרום, עמ' שכו).

אשרי איש שחושב עצמו כשיריים לגבי כנסת ישראל כולה, שהיא נחלת ה', שכל מחשבות לבבו, הגיונותיו, חפצו ושאיפתו אמונתו ורעיונותיו אינם כי אם חשק טמיר אחד להכלל כולו באוצר חיים זה, 'להתחסד עם קן דיליה - דא כנסת ישראל' (הקדמת תיקוני הזהר)... והשרידים אשר ה' קורא, חסידי הדור, קדושי עליון אין להם להסתכל בשום גרעון בשום צד שלילי של כל נפש בישראל, הדבקה באיזה דבק בצור מחצבתה, כי אם להעלות את הנקודה הכללית שבכל נשמה פרטית ברום גבהה ובעלוי קדושתה... ומלאי רצון ושקויו טל חסדים אדירים הננו שבים לחבק בזרועות

אהבה, את כל הנשמה לבית יעקב, החפצה לראות בשמחת גויינו ולהתהלל עם נחלתנו (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' עו).

קודשא בריך הוא וישראל

מעתה, קמה וגם ניצבה השאלה המתעוררת מכל האמור עד כאן. אמת הדבר שאין בחירת ישראל מתחילה "ממנו אנחנו" (כחזרי מאמר שני, נ) אלא מבורא עולם, והוא הבוחר בעמו ישראל באהבה - אך מה מקורה של אהבה זו? מה טעם שבחר בהם הקב"ה אם אין הבחירה תלויה במעשיהם? הרי "כל פעולה בעולם, ומכל שכן אל פעולת השי"ת, צריך סיבה ותכלית שיפעל ואם לא נאמר שהיה הבחירה הזאת בישראל בשביל מעשה, א"כ מהי הסיבה אשר בחר בישראל?" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא).

זאת ועוד: אותה אומה, כנסת ישראל, מדוע שונה היא במהותה, במושג הציבוריות שלה משאר האומות? ממה נובעת מהות זו שהפרט בישראל, יונק את חיוניותו דווקא מן הכלל, ומהי החשיבות המכרעת של האחדות בישראל?

התשובה האחת לכל השאלות הללו היא שיצירתן של ישראל היא יצירה מיוחדת במינה, ומקורן של נשמות ישראל שונה ונבדלת ממקור הנשמות של כל לשון ואומה אחרת. "אוצר יש ושמו גוף, ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד ונתנם לשם" (רש"י, עבודה זרה ה, ע"א, ד"ה עד שיכלו), ו"נשמות של ישראל ושל נכרים אינם בגוף אחד" (תוס' שם, ד"ה אין בן דוד). ואוצר הנשמות של ישראל מהו? - הקב"ה, "שהוא לבן של ישראל, שנאמר 'צור לבביו'" (ר' צדוק הכהן מלולבין, פרי צדיק, קונטרס עמלה של תורה, אות ו). דבר זה אין הפה יכול לומר, אילמלא גילו לנו חז"ל "שנשמות ישראל הם חלק אלוך ממש כמ"ש 'יעקב חבל נחלתו' (דברים לב, ט). ושרש נשמות ישראל מהספירות באו וחצובות מתחת כסא הכבוד, מבריאה ליצירה ומיצירה לעשיה, עד ששורה הרוח הקדושה, הנשמה הקדושה, בישראל עם קדשו" (רמח"ל, גלות השכינה, ולקוט ידיעות אמת). ולכן נקראו ישראל "בנים אתם לה' אלוקיכם" (דברים יד, א), "בשביל שאתם נמצאים מן אמיתת השי"ת" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא); ופירושה של דברים: "אמיתת גדר הנשמה הוא שפע אור

נמשכת מעצמותו יתברך משמי שמי מעל, עד בואה תוך גוייתנו ואדמתינו, ועם כל זה לא ינתק מעליה הקשר האלוקי מהתאחד באחדותו יתברך, אפס כי היא קשורה ומתאחדת בבוראה יתברך קצה אחד מזה, ומרחפת תוך גוייתנו ואדמתנו קצה אחד מזה, (וגם זה הוא רק לשבר את האוזן, כי הדבר הרוחני אינו בעל קצוות, והמשכיל יבין) ולזאת אמרו חז"ל: קוב"ה וישראל ואורייתא, חד הוא (זהר ויקרא, עג ע"א), וזהו ענין הנאמר בכתוב 'יעקב חבל נחלתו', כי הוא כחבל וחוט נמשכת מעצמותו יתברך, כאמור" (ר' דוד טעביל, בעל נחלת דוד, בית דוד, דרוש ח).

קודשא בריך הוא וישראל ואורייתא חד הוא, זה מקור הסגולה והענין האלוקי שבנשמת ישראל, שהרי נשמתן - חלק אלוק ממעל, "ואור השכינה היא כנסת ישראל" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קמ). ובהכרח "אתם הדבקים בה' אלוקיכם", ובעל כורחנו הולכים אנו בדרכיו של מקום ודבקים באורחותיו, ו"טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו" (תהילים קמה, ט); ולכן זו גם התכונה היסודית של כנסת ישראל: "עצמות החפץ של היות טוב לכל, בלא שום הגבלה כלל בין בכמות הניטבים ובין באיכותו של הטוב, זהו הגרעין הפנימי של מהות נשמתה של כנסת ישראל" (אורות, עמ' קלט). וגם אם אין הדבר נראה תמיד בפועל, וקיימת סטייה מאורחותיה של תורה, מ"מ זהו המניע הפנימי המכוון והדוחף את האומה לדרכי מוסר ולהעלאת ההוויה כולה, כי "המוסר איננו מתרכז רק במעשים טובים של המובן החברתי בלבד, המוסר הוא ראשית הכל תכונה פנימית עדינה, שוכנת בנשמה, לבקש את הטוב המחלט, להיות בעצמו טוב, להיות דבק אל הטוב" (שם, עמ' קלו).

ומדוע יעד הקב"ה לישראל נשמה כזו? כיוון שהעולם צריך להדרכה אלוקית, לתורה, "כי אם אין תורה, בטל חוק וסדר ועולם" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא); שכן "התנה הקב"ה עם מעשי בראשית, שאם לא יקבלו ישראל את התורה, הרי הוא מחזירם לתוהו ובוהו" (שבת פח ע"א). וברור שלקבלת התורה יש צורך באומה מיוחדת, שיש לה נשמה אלוקית השייכת ומתאימה לחיים האלוקיים הגנוזים בדרכי תורה; ואכן חיזור הקב"ה אחר שאר האומות ולא קיבלו התורה (עבודה זרה ב ע"ב), מפני שבאמת אין תכונת נשמתם שייכת לתורה. ולכן היה צורך באומה, אשר בנשמתה כבר גנוזה

התורה כדי שתוכל להוציא אל הפועל ולגלות חיים אלוקיים בעולם, וכך נוצרו שתי מדרגות בסדרי הנשמות.

יש מציאות נפש כחנית כתאר נקודה בלתי פרצופית, והיא רק הכנה המשתלמת בקבלתה המושכלות בשלימות הדעת והמעשים. ולעומת זה, הנשמות האצולות ממקור הקודש בשלמות תכנון, כתואר פרצוף שלם כענין המלאכים, אלא שע"י עבודת הנכונה בעולם המעשה יש להם להוסיף חיל ואומץ. ומבוארים הדברים, בזה בדברי הרשב"י והמקובלים אחריו... ומבואר מזה, שבהנחל עליון גויים, בהפרידו בני אדם... כשהיה רצון השי"ת לסדר נפשות האדם בדרך קליפה וסגולה, שבחר בישראל, להקבע בזרע אברהם יצחק ויעקב, נפשות נאצלות גמורות בפרצופן... וליתר גויי הארץ זבד האל הטוב ב"ה, זבד טוב של הנפש הכחנית... וע"כ כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, כי עמך כולם צדיקים מתולדותם וענין צדקתם זה הוא בסוד שקל משפט האמת של הבחירה הכמוסה (הרא"ה קוק זצ"ל, עולת ראייה ח"ב, עמ' קנו).

וזהו שטבעו במטבע התפילה "נשמה שנתת בי טהורה היא", שלעולם נשארת בטהרתה "שהקב"ה בראנו תמימים וישרים, בלתי היצה"ר... והעד מה שתקנו לומר: נשמה שנתת בי טהורה היא" (מעשי ה', פרק מ, ועיין נפש החיים, שער א, פרק יח), בל' הווה. וכך הוא סדר הופעת הבורא, וממילא גם הופעת הרוח והמוסר בעולם, דווקא דרך אומה זו: "אתם עדי נאום ה' ואני אל" (ישעיהו מג, יב). "כנסת ישראל היא הגילוי הרוחני העליון שבהוויה האנושית... היא גילוי זרע ה' בעולם, יד ה' בהויה, בבנין הלאומים, ויש לה בודאי יחס גדול עם כל מה שהוא יותר נשגב ונערץ, קדוש ומרומם במצוי כולו, בכל היקפו הגשמי והרוחני, באופן אחר א"א לחשוב" (הרא"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קלח).

וזהו גורלם של ישראל וייעודם, לספר תהילת ה' בעולם, "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" (ישעיהו מג, כא), והוא "יודע לספר, שאלוקי ישראל אלוקי עולם הוא, בורא שמים וארץ, ושהכל ברא לכבודו... וידעתו זו היא תכונת רוחו, מורשת אבותיו והכרתו הפנימית, חודרת בו בכל לב ובכל נשמה, אחוזה, קשורה ודבוקה בנעימת אמונתו, בכירור תולדתו, בנצחונותיו על

כל, בסגולת קיומו ועמדתו נגד צריו הרבים אשר המה כשלו ונפלו והוא קם והתעורר" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' יח). אין כל אפשרות לעבוד את ה' רק דרך הדבקות באומה זו; "מי שרוצה לעבוד את ה' ולהיות נבדל מטומאת גויי הארץ, א"א להיות גר אלא א"כ נאסף לעדת ישראל ולתורתם. וזהו סגולה, דמשמעו אוצר מכניס לתוכו מכל העמים" (הנצי"ב, העמק דבר, שמות יט, ה). "כנסת ישראל היא תמצית ההויה כולה" (אורות עמ' קלח), וע"כ אין תורה כי אם ע"י עם ישראל, שנברא מלכתחילה לשם מטרה זו. "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו". ובאמת המושג "בחירת ישראל" משמעותו "יצירת ישראל". "ודבר זה אל יעלה על דעת האדם (שאפשר שעם אחר יקבל תורה) שהנמצאים בכלל יש לכל אחד ואחד סדר מיוחד אשר הוא סדרו, מיוחד אליו, ואינו ראוי אותו סדר לאחר. כך סדר התורה והמצוות, אי אפשר רק לעם ישראל... ולא אפשר זה לעם אחר" (מהר"ל, נצח ישראל, פרק יא).

כדי ליצור נשמה גדולה שתדע לפרסם את שמו של ה' בעולם, לקח הקב"ה נשמות הגנוזות מתחת כסא כבודו ושתלם בישראל. ולכן "כנסת ישראל בעומק חפצה איננה מחולקת מהאלוקות כלל, היא מלבשת את האלוקות המתגלה שבעולם הכללי" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' קלט). הוא שאמר משה "ואתם הדבקים בה' אלוקים חיים כלכם היום" (דברים ז, ד), "וזהו דביקות ממש, כמו שיש דביקות לאילן בעיקר שלו, כך יש דביקות לישראל בעיקר הכל, הוא יתברך, ויש להבין דברים אלו" (מהר"ל, חידושי אגדות, סנהדרין סד, ע"א). "וזהו סוד הקב"ה וישראל חד הוא, ומעתה נגלה לנו גדר השלום שביין ישראל לאביהם שבשמים, שענינו הוא התאחדותם יחד ע"י זיו זוהר הנשמה בשפע רב ועצום, עד כי יתאחדו בעצמותו יתברך, כאשר הוא אמיתת השלום" (בעל נחלת דוד, בית דוד, דרוש י), וזהו ענין "הבוחר בעמו ישראל באהבה". רמזו חז"ל בזה שיסוד בחירתו של ישראל היא אהבתו אותם, ואהבה זו מהי? "התקשרות הרוח, כמו שמזדמן האב והבן שלא הכירו זה את זה מעולם עפ"י סיבה, ובפגישה מועטת נקשרים באהבה נפרדת, והיינו: משום דמזלייהו חזי שרוחם מקושר בתולדה, כך אהבת ה' לישראל הוא משום שהמה חלק א-לוה ממעל, ומשום זה נקראים בניו למקום, והקב"ה מכנה עצמו אב, דכתיב בשירת האזינו, 'הלא הוא אביך'" (הנצי"ב, העמק דבר, דברים ז, ח). ודורשי רשומות אמרו ש'אהבה' בגימטריה 'אחד',

והתורה הסמיכה שמע ישראל ה' אחד לואהבת, כי אחדות ה' עם ישראל זוהי אהבתו, וישראל כלולים בו והוא מתגלה על ידם.

תחושה עמוקה זו של אחדות ישראל והבורא בטאו חז"ל בדבריהם במדרש: "אין כאל ישורון" (דברים לג, כו) - ישראל אומר אין כאל, ורוה"ק אומרת: כאל ישורון; ישראל אומר: 'מי כמוכה באלים ה'" (שמות יד, יא), ורוה"ק אומרת: 'אשריך ישראל, מי כמוך' (דברים לג, כט); ישראל אומר: 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' (שם ו, ד), ורוה"ק אומרת: 'ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ' (ש"ב ז, כג); ישראל אומר: 'כתפוח בעצי היער, כן דודי בין הבנים' (שה"ש ב, ג), ורוה"ק אומרת: 'עם זו יצרתי לי' (ישעיהו מג, כא). ישראל אומר: 'כי תפארת עוזמו אתה (תהילים פט, יח), ורוה"ק אומרת: 'ישראל אשר בך אתפאר' (ישעיהו מט, ג) (ספרי, פרשת וזאת הברכה, לג, כו). וכך מתבאר יפה מאמר חז"ל על הפסוק "וינוסו משנאיך מפניך" (במדבר י, לה), "וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם, אלא מגיד הכתוב, שכל מי ששונא את ישראל, כמו ששונא את המקום... וכה"א, 'כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש' (תהלים פג, ג), מפני מה? 'על עמך יערימו סוד' (שם שם, ד); ולכן "הסוטר לועז של ישראל כאילו סוטר לועז של שכינה" (ספרי שם; סנהדרין נח, ע"ב).

ומכאן פתח להבנה מעמיקה ביסוד אחדותם של ישראל.

כי כן, כאשר הבורא יתברך הוא האחד הפשוט ההחלטי, לא כאחד הזוגי, ולא כאחד המספרי, ולא כגוף אחד המרכב מאברים רבים מתחלפי המזג והתכונה, ולא כבנין אחד המרכב מעצמים רבים, אפס כי הוא האחד הפשוט בתכלית הפשיטות... ככה לעומת זה, העם הקדוש הישראלי, בהיות נשמתן אצולה ממקור האחדות, כאשר כינוה החכמים בתואר חלק אלוק ממעל. ולזאת גם המה מחויבים להתאחד יחד, להיות צמודים וקשורים זה בזה, יותר מהתאחדות הגוף האחד המחובר מאברים רבים, יען כי שרש נשמתם הוא האחדות אשר אין שם מהפירוד וההתחלקות כלל (ר"ד טעביל בעל נחלת דוד, בית דוד, דרוש ו).

ואין זו רק חובה ומצווה להתאחד, אלא מציאות ממשית "שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה, ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש, מצד שרש נפשם

בה' אחד, רק שהגופים מחולקים" (תניא, פרק לב). ועל כן פסק הרמב"ם, שמתור לבי"ד לבטל מצוה כדי להחזיר רבים לדת, "כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו" (הלכות ממרים ב, ד); וכבר העיר הרדב"ז, ש"אין המשל הזה צודק, אלא א"כ אנו רואים את כל ישראל כאילו הם גוף אחד, אעפ"י שהגופים מחולקים הם שנשמותיהם ממקום אחד חוצבו, הרי הם כגוף אחד, כי הנשמה היא העיקר" (שם). "וכתיב 'ישראל עם קרובו' (תהילים קמת, יד) ממש קירבה יש לו עמהם, ובניו הם, והיינו לשארית נחלתו, לשון שאר בשר... וכל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה... וכן מטעם כל ישראל ערבים זה לזה, מפני שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו, וכשחוטא האחד, פוגם את עצמו ופוגם חלק אשר לחבירו בו" (רמ"ק, תומר דבורה, פרק א). ולכן "העובר מצות ה' הוא גדר בין אדם לחבירו, שמזיק להכלל" (משך חכמה, שמות כד, ג), וכן להיפך: "ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חבירו ועינו טובה על טובת חבירו, וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, שהרי זה הוא ממש, ומטעם זה נצטוינו 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח)" (הרב א' בר שאול, מצוה ולב, "אהבת הרע"). וכשם שבתפילין של מטה אנו מעידים "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", כך מניח הקב"ה תפילין וכתוב בהו "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (ברכות ג, ע"א), מפני "שגוי אחד אנחנו, אחד כיחודו של עולם" (הרא"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' נה).

ורמזה זאת התורה באמרה אצל מנין בני יעקב "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש" (שמות א, ה), ואילו אצל בני עשו כתוב "ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת כל נפשות ביתו" (בראשית לו, ו); "אלא עשו שהוא עובד לאלוהות הרבה, כתיב ביה נפשות הרבה, אבל יעקב שהוא עובד לא-לזה אחד, כתיב בו נפש אחת (ויקרא רבה ד, ו). וכל כך מחוברת היא רוח ישראל עם רוח אלוקים, עד כי "פירוד גמור כהעולה על לב המנתחים באכזריות... זאת היא ממש מחשבת של ע"ז כללית" (הרא"ה קוק זצ"ל, אורות, עמ' עג). ואחד מגדולי רבני הונגריה בדור הקודם, התבטא בחריפות רבה, כשהתעורר הויכוח בהונגריה, בעת מפקד האוכלוסין, מה לציין במשבצת הלאום: "דעתי, איפוא, שהצהרה על השתייכות לדת ישראל ויחד עם זה לאומיות הונגרית, גרמנית או סלאוית, כמוה ככפירה גמורה, ואיסורה בגדר יהרג

ואל יעבור" (הרב גלזנר, תורה ומלוכה, עמ' 67).

ואחדות הבורא תלויה היא ממש באחדותם של ישראל, ומשלו חז"ל משל. "למה הדבר דומה? לפלטין שהיתה בנויה ע"ג ספינות. כל זמן שהספינות מחוברות, פלטין שעל גביהם עומדת. כך כביכול, כסאו מבוסס למעלה בזמן שישאל עושים אגודה אחת' (במד"ר טו, יח). וזהו שאמר יעקב לבניו 'הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם' (בראשית מט, ב). ואמרו חז"ל שביקש לגלות להם הקץ (פסחים נו ע"א). משמע שהכל תלוי כפי האסיפה שיכולים בני לבוא אל האחדות... כי הקיבוץ ג"כ בכלל שמיעה, דכתיב 'וַיִּשְׁמַע שְׂאוֹל אֶת הַעַם' (שמ"א טו, ד)... וכן מעידים אנו פעמיים ביום, שחרית וערבית, 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' (דברים ו, ד), ו"שמע הוא קיבוץ ואסיפה", ואז ה' אחד (שפת אמת, פרשת ויחי, שנת תרס"ה; ושם בשנים נוספות).

וכשם שאחדות הבורא תלויה באחדותם של ישראל, כך גלות השכינה היא תוצאה של הפירוד בישראל. "וסוד שכינה בגלות היינו: נשמתן של ישראל המפוזרות... והיינו אומרו, 'וקבצנו יחד', שלא תהא פגם וקליפה מפסיק בין נשמה לנשמה, והיינו שנאת חנם... ובעוד שזאת היא המבדלת בין נשמה לנשמה, יש פגם ואין גאולה ואין שכינה, והיינו סוד 'אמר ר' ישמעאל, בני ישראל, הריני כפרתכם', אוהב כולם וקושר נפש בנפש כל אחד ואחד מישראל, שתהיה שכינה שורה עליו ועל כל ישראל באמצעותו" (סידורו של ר' משה קורדובירו, תקע בשופר). והופעת שכינה בישראל תהא רק בהופעת נשמת ישראל באחדותה, "אין ישראל נגאלים עד שיהו אגודה אחת, כשהם אגודה אחת מקבלים פני שכינה" (תנחומא, פרשת נצבים, סימן א). "ולזאת הנה הוא מבואר קושי עוון המחלוקת, כי הוא ממש עבודה זרה, יען כי הפירוד ההווה מן המחלוקת הוא היפך האחדות וכאילו מעיד על עצמו שאין לו חלק באלוקי ישראל, אשר הוא מקור האחדות... ולזאת מעוון המחלוקת נמשך חטא ע"ז בפועל ממש, יען כי זה תלוי בזה" (בעל נחלת דוד, בית דוד, דרוש ו).

ואעפ"י ששנינו שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב "לעתיד לבוא הרשעים נדונים בגהינום והם מתרעמים על הקב"ה, הרי שהיינו מצפים לישועתו

של הקב"ה. אמר להם הקב"ה, בעולם שהייתם לא בעלי מחלוקת ולשון הרע הייתם? ... ושלא תאמר מידי הייתה זאת לכם, אלא אתם עשיתם, אתם לעצמכם" (קהלת רבה ג, א). וכך כתב הגר"א: "ה' מיני ערב רב יש בישראל, בעלי מחלוקת ולשון הרע... ובעלי מחלוקת גרוועים מכולם, והם נקראים עמלקים, ואין בן דוד בא, עד שימחו מן העולם" (אבן שלמה, פרק יא), מפני שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק (תנחומא, פרשת כי תצא, סימן יח). וכך אמרו חז"ל, "א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא: כל המספר לשון הרע, כאילו כופר בעיקר" (ערכין טו ע"ב) וגילו לנו חז"ל ששורש כל הרעה שמצאה את ישראל הוא לשון הרע, "אמר רב יהודה אמר רבי, אילמלא לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל ע"ז, ולא גלינו מארצנו" (שבת נו ע"ב).

ואמר אחד מגדולי החסידים: "אם אין אתה אוהב נאמן לישראל, לא טעמת עדין טעם יראת ה'. אם אתה שנשמתך היא חלק אלוך ממעל, א"כ כל ישראל המה אחד, ולהיפך, אתה מקצץ בנטיעות" (הרב מסאסוב, ילקוט משה).

זוהי כל התורה כולה

לסיכום, הראינו לדעת את מקור נשמותיהן של ישראל, מניין הן חצובות: "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד); ומדבקות זו בה' אחד מתחייבת גם אחדותם של ישראל. וכיוון שהקב"ה קשר את כבודו והתגלותו בעולם במציאותם של ישראל, וגאולת העולם מותנית בהופעת ה' אחד ושמו אחד - ברור שאחדותם של ישראל היא הציר עליו סובב כל מהלך ההיסטוריה. אחדות זו אינה הדרכה בלבד, היא מציאות נשמתית הנובעת מאחדות השם, וחייבת להתגלות בפועל, ולכן שונה הוא מושג הלאומיות בישראל ממושג זה אצל אומות העולם כיוון שאחדותם זורמת מלמעלה למטה, ממקור הנשמה אל הגילוי המעשי, מה שאין כן אצל שאר האומות שהמעשים החיצוניים, הם המביאים את ההרגשות הלאומיות.

על כן מובן הוא הקשר המיוחד שבין היחיד להציבור בישראל, שכן לא היחידים הם הבונים את כלל ישראל, אלא נשמתה האחת של כנסת ישראל

היא המופיעה ומתגלה בעולם ע"י יחידיה של האומה, ונשמה זו היא הנותנת חיים לכל השייכים לה, וכל הנמנה עם צבור זה בעל כורחו דבק הוא באלקים חיים. שאיפתו העזה של היחיד להידבק באומה זו, עד כדי מסירות נפשו, היא ההוכחה החותכת לשייכותו של היחיד לאומה. אעפ"י שמקולקל הוא במעשיו, והיא גם הערובה לחזרתו לכור מחצבתו. דחיית יחידים מן האומה, רק משום שאינם הולכים בדרכי תורה, הרי היא מעין עבודה זרה, מפני שהיא כקריעת אברים מן הגוף החי, השלם; והפגיעה באחדות ישראל היא פגיעה באחדות השם. רק "על אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד המע"ה, הלא משנאיך ה' אשנא... ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של עקבתא דמשיחא הם יוצאים מכלל זה; שהם כדברי תיקוני הזהר "טב מלגאו וביש מלבר" (הרא"ה קוק זצ"ל, אגרות הראי"ה, ח"ב אגרת תקנה). ועובדה היא "כי בנינו אלו אם כי נדחים הם דחיון רוח נורא מאד, למרות כל אלה הם נכנסים בכל מלא נשמתם בצרתם של הציבור, צרת האומה נוגעת עד נימי לבם היותר פנימיים, ובשום אופן לא יחשבו בלבם שהם בכלל 'כאילו אינו מהם'" (מאמרי הראי"ה, ח"א, "על במותיק חללים", עמ' 89). והשנאה המותרת בזה היא רק "מצד הרע שבהם, ואהבה מצד בחינת הטוב הגנוז שבהם, שהוא ניצוץ אלוקות שבתוכם המחיה נפשם האלוקית" (תניא, פרק לב), וגם שנאה זו "וחומרי הדינים הנם נאמרים רק במי שכבר ברי לנו שקיימנו בו מצוות תוכחה. וכאשר אין לנו בדור הזה, ולא בכמה דורות שלפנינו, ע"פ עדות ר' עקיבא, מי שיודע להוכיח (ור' לעיל דברי החזו"א), ע"כ נפל פיתא בבירא, וכל ההלכות הנוטות לרוגז ושנאת אחים, נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה, עיר הנדחת ובית המנוגע, למ"ד לא היו ולא עתידין להיות, ונכתבו משום דרוש וקבל שכר. והשכר על הדרישה גדול הוא מאד, כי הוא המלח המעמיד צביון הטוב ע"י תגבורת שנאת הרע בכל ענפיו, וכיון שהוא עושה באורח לימודי את פעולתו, אינו מניח בפועל לרשע משחית באמת, להשתרש כלל ועיקר" (הראי"ה קוק זצ"ל, אגרות רא"ה ח"א, עמ' שה).

יוצא אפוא, שמצות ואהבת לרעך כמוך, אינה מצוה חברתית גרידא, היא באה מתוך הכרה בערכם האמיתי של ישראל הדבקים באלוקים חיים, באור אלוקים השורה בתוכיות נשמתו של כל אחד ואחד מישראל ובגורלם

וייעודם של כלל ישראל, ובידינו ממש להביא לאחדות השם ולשלמות כסאו ע"י התאחדותנו בקיומה של מצוה זו; וזה "הכלל הגדול" שבמצוה זו, מפני שהכלל ממנה מתחיל ובה הכל מסתיים, ומשום כך אמר הלל הזקן על קיום מצוה זו "זהו כל התורה, ואידך פירושא הוא זיל גמור" (שבת לא ע"א). "כי יסוד ושרש כל התורה הוא להגביה ולהעלות הנפש על הגוף מעלה מעלה, עד עיקרה ושרשה דכל עלאין. וגם להמשיך אור אין סוף ב"ה בכנסת ישראל כמ"ש לקמן, דהיינו במקור נשמות כל ישראל למהוי אחד באחד דוקא, ולא כשיש פירוד ח"ו בנשמות, דקב"ה לא שריא באתר פגום, וכמ"ש 'ברכנו אבינו כולנו יחד באור פניך'" (תניא, פרק לב).

בעקבתא דמשיחא

ההתעוררות הלאומית שהתגלתה בימינו "נתגלתה בזמן הראוי לה, הוא הזמן שהנשמה הישראלית חשה ומרגישה בקרוב גאולת גאולת עולמים... וע"כ שבה היא לבית אביה" (הגרי"מ חרל"פ, מי מרום, ח"ו, עמ' שיט). כי "סמוך לעקבתא דמשיחא מתרבה סגולת האחדות באומה, והמעשים הטובים והדעות והאור האלוקי שנמצא בצדיקים, פועל על קדושת הכלל יותר מבשאר הזמנים" (הראי"ה קוק זצ"ל, ערפלי טוהר, עמ' קח). וכאן הוא תפקידם של צדיקי הדור, שאצלם בוערת סגולת האומה ביתר עוצמה, ובכוחם להאציל מסגולה זו על הציבור כיון שהם מקושרים אל הכלל כולו. "האחדות הגדולה שצדיקים טובים, אדירי הקודש, מרגישים בעצמם מרוב אהבתם את כל היצור, שהיא הולכת ומתרכזת בצדיקי ישראל, באהבת ישראל האידיאלית, היא ממשכת אליה את אור החיים ויסודו של כל יחיד ויחיד, ומהפכת את כל הנטיות היחידות והמעשים שלהם, לטובה ולקדושה" (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות הקדש ח"ג, עמ' שלא).

"ומי שמרגיש שמחשבת האחדות היא קרובה לרוחו, והציור של קישור כל העולמות כולם בכל האופנים, הוא מעסיק את דמיונו והבנתו, הרי הוא משרשם של גדולי עולם, שעיקר עסקם הרוחני הוא הקישור הכללי של כל ההויה, ושלום העולמים האמיתי" (שם, עמ' שכח). ולכן "כל מה שדרישת ה' מתגברת ביותר בלבו של אדם, אהבת כל הבריות כולם מתרחבת בקרבו, והוא אוהב גם את הרשעים ואת הכופרים, וחפץ בתקנתם, מפני שהוא

באמת מתקנם בגדולת אמונתו" (שם, עמ' שיז). ועד כדי כך הקישור וחפץ אהבתו אל הכלל עזים, עד כי יודע הוא שבקישור אל הכלל כולו מתקשר הוא גם "אל הרעים והחטאים שבו, ובזה יש מוצא לפגימה בקדושת הנשמה הטהורה החפצה רק בקודש וטוב אמיתי; ובכל זאת מתעצמת כ"כ נפש הצדיק, האוהב את הכלל, באהבת הבריות, אהבת האדם, וביחוד אהבת ישראל, עד שאיננו נסוג אחור משום דבר, ואפילו מפני פגימה רוחנית שלו. וסוף דבר שהוא מברר את עצמו כ"כ, עד שהוא מתקשר בתמצית הטוב אל הכלל כולו, שבאמת כללות הכלל הוא לעולם טוב, טוב ה' לכל. והוא מתרומם עוד יותר ע"י אהבה זו, וע"י ההתרוממות הרוחנית שלו מתרומם ג"כ הכלל, עד שאפילו הפרטים הרעים של הכלל, הולכים ומתבסמים ע"י קישור הנפש של הצדיק, האוהב את הכלל באמת" (שם, עמ' שיט).

ובאותה מידה שצדיקים אלו מתאחדים וכוללים בקרבם את הכלל כולו, כך היחידים מרגישים את הקשר הנפשי-סגולי, שיש להם כלפי הצדיקים, ומתוך כך אפשרית היא ההשפעה הסגולית שיש לצדיקים. "מעורג נפשם של נשמות כוללות אלו לכלילת חמדת ישראל ותפארתם, מתגלה בהם צד סגולי שפועל יותר מהצד הפועל שלהם. סגולה מיוחדת אצלם שלבבות רבים נמשכים אחריהם, מבלי היותם יכולים לתת חשבון וטעם לעצמם, למה ומדוע הם נמשכים, וכל זה מחמת התמסרותם לכל ישראל, ע"כ חמדת כל ישראל מאירה בקרבם" (הגרי"מ חר"פ, שיעור קומה).

ובעת היגלות פעמי משיח עלינו לזכור:

אם נחרבנו, ונחרב העולם עמנו, ע"י שנאת חנם, נשוב להבנות, והעולם עמנו יבנה, ע"י אהבת חנם, היורד מראש צורים 'וחנותי את אשר אחון, ורחמתי את אשר ארחם' (אורות הקדש ח"ג, עמ' שכד).

וזו אהבת האמת ההחלטית, שהיא אהבת חינום, הנובעת ממקור הבוחר בעמו ישראל באהבה, היא שקולה ומכרעת לבנין ולתקומה של ישראל ותורה, כנגד כשלון ההריסה של שנאת חינום (הרצ"י קוק, לנתיבות ישראל, עמ' 213).

ביטוי פיוטי לכלליותה של מצות "ואהבת לרעך כמוך", מוצאים אנו

בקריאתו של הרב קוק זצ"ל לעמו, קריאה שבה הוא העיד על עצמו שכל עבודתו בעולמו, כל מחשבותיו והרגשותיו, משורש האהבה הן נובעות:

שמעו אלי עמי, מתוך נשמתני אני מדבר עמכם, מתוך נשמת נשמתני, מתוך קשר החיים שאני קשור בכלכם, ואתם כולכם קשורים בי, מתוך אותה ההרגשה שאני חש אותה עמוק יותר מכל ההרגשות החיים שלי. שאתם, רק אתם, רק כולכם, כולכם, כל נשמותיכם, כל דורותיכם, רק אתם הנכם תוכן חיי. בכם אני חי, בכם, בחטיבה הכוללת של כולכם יש לחיי אותו התוכן, שהוא קרוי חיים; מבלעדיכם אין לי כלום, כל התקוות, כל השאיפות, כל הערך של שווי החיים, הכל אני מוצא רק עמכם - ואני זקוק להתקשר עם נשמותיכם כולכם, אני מוכרח לאהבה אתכם אהבה אין קץ. אי אפשר לי להרגיש שום הרגשה אחרת, כל האהבות הקטנות עם הגדולות שבכל תהלוכות חיי, הכל אצורות הן באהבתכם, באהבת כללותכם, הכלל שכל הפרטים שלכם בו הווים וחיים, כל אחד מכם, כל נשמה בודדת, שמכלל כולכם, הוא ניצוץ גדול וחשוב, מאבוקת אור עולמים, המאירה לי את אור החיים. אתם נותנים לי תוכן, לחיים, לעבודה, לתורה, לתפילה, לשירה, לתקוה. דרך הצינור של היותכם אני חש את הכל, אני אוהב את הכל. על כנפי הרוח של חיבתכם אני מתנשא לאהבת האלוקים, והיא מתחייבת לי, מתבררת אצלי, משתלבת בלבבי, מתצחצחת ברעיוני. עמכם, עמי, אומתי, אמי, מקור חיי, עמכם אני מעופף למרחבי עולם. עם נצחכם אני חי חיי נצח, עם פארכם אני מלא הוד ותפארת, עם ענותכם אני מלא מכאובות, עם הצער שבנשמתכם אני מלא מרורות, עם הדעה והתבונה שבקרבכם הנני מלא דעה ותבונה. אוצר חיים הוא לי כל קצב, כל חק של מעמד רגליכם, ארצכם, ארץ תקותכם, קודש היא לי. שמיה לי מקור החן, מקור ששון החיים, שיתה ושמירה עוטים לפני הוד ויפעת עד (הראי"ה קוק זצ"ל, אורות הראי"ה, עמ' 10).

וכרא כרעא דאבוה, ואף אצל בנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, אנו מוצאים דברים ברוח זו.

”את אחי אנכי מבקש”

את אחי ואת אחיותי, בכל חלקי עמנו, שבכל המפלגות ובכל האירגונים, הידועים ושאינם ידועים, הנגלים והנסתרים, ושאינם במפלגות ושאינם באירגונים - את כולם אני מבקש ומפיל תחנונים לפניהם. חוסו נא על נפשותיכם ועל נפש עמנו כולו. אל נא יתעלם מאתנו אף לשעה חומר האחריות, לעומת גודל החורבן וגודל הבניין של פרק זמן נורא ונשגב זה, ואל נגיע לידי חילול השם חלילה. אל נא יחליט כל אחד מאתנו, כל מפלגה וארגון וחלק, אשר כולם הלא את טובת עמנו ותקומת ארצנו דורשים, כי רק אתו כל האמת וכל הצדק, אל יחפוץ ואל ידמה, במצבנו האיום הזה, להטיל את דעתו בכפיית ידים על חברו; אל ישכת, מתוך ההתרגשות של האידיאליות הקדושה, כי הדעה לא תוטל ולא תתקיים בזה אלא תעורב ותרפה ותימוג. אל נא נעכיר את החופש הצבורי שלנו בדעות ובמחשבות, בשאיפות ובתכניות, בבירוריהן ובטיפוליהן, על ידי העברת גבולות השימוש בכח הידים והשרשת השנאה והבוז שבלב. נזכור, כי ”המגביה ידו על חברו נקרא רשע” (סנהדרין נח, ע”ב) וכי היחס השלילי מתכפל בהדדיותו (עיין תוס’, פסחים קיג, ע”ב, ד”ה שראה) לאין מעצור בין אדם לאדם ובין אח לאח. נצמצם את חילוקי דעותינו הצבוריות בויכוח הדבור והכתב ובהגשמתן הישרה (עיין פתיחת העמק דבר, בראשית) ואל נדלדלן בגסות האגרוף ובארסה של השליליות. נזכור את כוונת הצדק והאידיאליות שבכל אחד מאתנו, ונמצא את הדרך הנכונה והמתאימה לסידור היחסים שבינינו ולתיכון מגמותינו המעשיות. ”אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם” (זכריה ת, טז-יז). כפי הסתייגותנו מכפיית הידים ומטיפוח הניגוד, כפי העדפתנו את המאחד והמשתף אותנו, שהוא מכריע ומרובה על המפרד ומפזר אותנו, כפי שימת לבנו וכיווננו מתוך כך את נתיבות פעולותינו הצבוריות, תרבה האפשרות של ההבנה ההדדית ושיתוף השפה בינינו, יגדל שלום בונינו, תגדל הצלחת בנינו ותפארת שמנו (”הצופה”, ושאר עתוני הארץ, חשון תש”ח).